

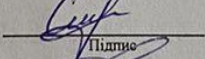
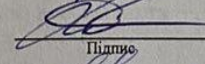
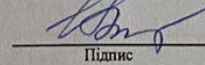
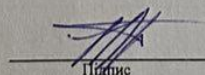
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ТУРИЗМУ
 Кафедра менеджменту та адміністрування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Управління ризикозахищеністю підприємства (на прикладі ТОВ «ФАРТ»,
 м. Хмельницький)

Рівень вищої освіти другий (магістерський)
 Галузь знань 07 Управління та адміністрування
Шифр і назва галузі знань
 Спеціальність 073 Менеджмент
Шифр і назва спеціальності
 Освітня програма Бізнес-адміністрування
Назва

Шифр КвРМН.23175.01.24.ПЗ

Виконав студент <u>2</u> курсу, група <u>БАМ-23-1</u> <small>Шифр</small>	 <small>Підпис</small>	<u>Олександр СМУТКО</u> <small>Ім'я, ПРІЗВИЩЕ</small>
Керівник <u>к.е.н., доцент</u> <small>Науковий ступінь, звання</small>	 <small>Підпис</small>	<u>Тетяна НАЗАРЧУК</u> <small>Ім'я, ПРІЗВИЩЕ</small>
Нормоконтролер _____	 <small>Підпис</small>	<u>Ірина ГРАБОВСЬКА</u> <small>Ім'я, ПРІЗВИЩЕ</small>
До захисту допускаю: Завідувач кафедри менеджменту та адміністрування	 <small>Підпис</small>	<u>Ніла ТЮРИНА</u> <small>Ім'я, ПРІЗВИЩЕ</small>

16 12 2024 р.

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет управління, адміністрування та туризму
 Кафедра менеджменту та адміністрування
 Рівень вищої освіти другий (магістерський)
 Галузь знань 07 Управління та адміністрування
шифр і назва
 Спеціальність 073 Менеджмент
шифр і назва
 Освітня програма Бізнес-адміністрування

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Завідувач кафедри _____

“ 02 ” 09 2024 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

_____ Смутко Олександр Руслановичу

Прізвище, ім'я, по батькові студента

1. Управління ризикозахищеністю підприємства (на прикладі ТОВ «ФАРТ», м. Хмельницький)

керівник роботи _____ Назарчук Тетяна Валеріївна, к.е.н., доцент кафедри МА

Прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання

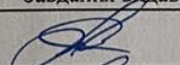
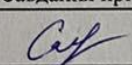
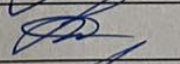
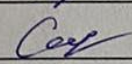
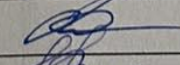
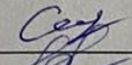
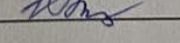
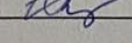
Затверджено наказом ректора університету від 26.08 2024р. № 60 дод. _____

2. Строк подання студентом роботи на кафедру 10 грудня 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи статті, монографії, навчальні посібники з заданої теми, статистична інформація підприємства, бухгалтерська звітність, інформація мережі Інтернет тощо

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА 2 АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «ФАРТ» 3 РОЗВИТОК УПРАВЛІННЯ РИЗИКОЗАХИЩЕНІСТЮ ТОВ «ФАРТ»

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1. Теоретико-методичний	Назарчук Т.В., доцент. каф. МА		
2. Дослідницько-аналітичний	Назарчук Т.В., доцент. каф. МА		
3. Проектно-рекомендаційний	Назарчук Т.В., доцент. каф. МА		
4. Нормоконтроль	Грабовська І.В., ст.викл. каф. МА		

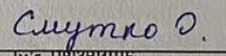
7. Дата видачі завдання 26 серпня 2024р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

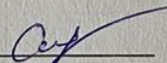
Пор. №	Назва етапів (розділів) кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	серпень 2024	
2.	Одержання індивідуального завдання	серпень 2024	
3.	Складання календарного плану графіка написання кваліфікаційної роботи	вересень 2024	
4.	Підготовка до виконання кваліфікаційної роботи: підбір та вивчення літератури, участь у виконанні науково-дослідних робіт, інші заходи	вересень 2024	
5.	Уточнення теми кваліфікаційної роботи та календарного плану-графіка, виходячи зі специфіки базового підприємства, установи	вересень 2024	
6.	Підготовка першого розділу	вересень 2024	
7.	Підготовка другого розділу	жовтень 2024	
8.	Підготовка третього розділу	листопад 2024	
9.	Підготовка висновків	листопад 2024	
10.	Здача науковому керівнику	листопад 2024	
11.	Доопрацювання кваліфікаційної роботи з урахуванням зауважень наукового керівника	листопад 2024	
12.	Написання та оформлення роботи в остаточному варіанті	листопад 2024	
13.	Попередній захист дипломної роботи на кафедрі	грудень 2024	
14.	Одержання відгуку наукового керівника	грудень 2024	
15.	Одержання рецензії зовнішнього рецензента	грудень 2024	
16.	Захист кваліфікаційної роботи	грудень 2024	

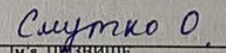
Студент

 Підпис

 ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник роботи

 Підпис

 ім'я, ПРІЗВИЩЕ

АНОТАЦІЯ

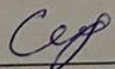
Смутко О. Р. Управління ризикозахищеністю підприємства (на прикладі ТОВ «ФАРТ», м. Хмельницький). Керівник роботи – к.е.н., доцент кафедри менеджменту та адміністрування Назарчук Т.В. Кваліфікаційна робота магістра: 70 с., 17 рисунків, 10 таблиць, 35 джерел посилання.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: РИЗИКОЗАХИЩЕНІСТЬ, УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ, РОЗВИТОК, УПРАВЛІННЯ.

Досліджено теоретико-методичні аспекти управління ризиками аграрного підприємства. Визначено сутність, роль та місце управління ризиками в системі менеджменту підприємства. Розглянуто особливості управління ризиками аграрного підприємства.

Проведено аналіз стану та проблем розвитку аграрної галузі України. Виконано аналіз фінансово-господарської діяльності ТОВ «ФАРТ». Здійснено оцінку ризикозахищеності підприємства з використанням якісних та кількісних методів. Проведено стратегічний аналіз діяльності підприємства з використанням методу SWOT-аналізу.

Розроблено рекомендації щодо розвитку управління ризикозахищеністю ТОВ «ФАРТ». Представлено загальну концепцію управління ризиками ТОВ «ФАРТ». Наведено рекомендації щодо прогнозування ризиків підприємства з використанням кореляційно-регресійного аналізу.

підпис та П.І.Б.

« 10 » 12 202 4 р.

ВСТУП

Стійкість функціонування сучасних бізнес-організацій суттєво залежить отриманих результатів їхньої фінансово-господарської діяльності, спрямованості на досягнення стратегічних цілей, здатності протистояти впливу дестабілізуючих чинників зовнішнього середовища та розробки системи ризикозахищеності діяльності у поточному та стратегічному періоді функціонування.

Світовий досвід переконливо доводить, що стабільність розвитку та підвищення ефективності управління неможливі без активного використання ризик-менеджменту як складової частини системи управління бізнесом [1].

Ризики, що супроводжують діяльність організації спричиняють виникнення численних загроз в діяльності компанії. А тому для збереження та посилення конкурентних позицій й зростання стійкості та ділової активності підприємства повинні впроваджувати сучасні концепції ризик-менеджменту для реалізації системи ризикозахищеності, спрямованої на підвищення ефективності та результативності діяльності.

Актуальність теми дослідження управління ризикозахищеністю аграрного підприємства обумовлена тим, що аграрна галузь є однією із пріоритетних галузей економіки, оскільки забезпечує продовольчу безпеку країни, а отже ефективне управління ризиками є критично важливим для стійкості функціонування таких підприємств.

Окрім цього ускладнення експортно-імпортової діяльності через продовження військової агресії, вимагає від аграрних підприємств адаптації до нових умов господарювання. Перш за все це стосується здатності вчасно реагувати на зміни у зовнішньому середовищі та адаптуватись до викликів, що надходять із нього. У цьому контексті система управління ризикозахищеністю

допомагає забезпечити гнучкість та стійкість аграрного підприємства в умовах високої невизначеності. З наведено вище випливає, що управління ризикозахищеністю аграрних підприємств є актуальним завданням, що спрямоване на підвищення ефективності діяльності та забезпечення стійкого розвитку у нестабільному, мінливому й невизначеному зовнішньому середовищі.

Теоретико-методологічні аспекти управління ризиками висвітлено у наукових працях багатьох дослідників, зокрема: Лагунова І. А., В. Балдинюк, І.П. Миколайчук, Михайленко О.В., Ніколаєнко С.М., О.О. Насіканова, І.В. Артищук, Руденко, С., Гіржева, О., Рижикова, Н., Накісько, Євтушенко Н.О., Захаржевська А.А., Самошкіна, І., Гриб, Є., Горго І.О. та інших. Особливості управління ризиками аграрних підприємств були предметом досліджень Руденко, С., Гіржева, О., Рижикова, Н., Накісько, О., Самошкіна І., Гриб Є., Кушнір С. О., Лисенко В., Діброва А. Д., Діброва Л. В., Клименко М. С. та інших науковців.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження та систематизація теоретичних та методичних засад управління ризикозахещенністю, а також розробка практичних рекомендацій щодо управління ризиками сучасного агропідприємства.

Для дослідження визначеної мети у роботі було визначено такі завдання:

- дослідити та систематизувати теоретичні напрацювання щодо сутності, ролі та місця управління ризиками в системі менеджменту підприємства;
- визначити особливості управління ризиками аграрного підприємства;
- проаналізувати фінансово-господарську діяльність аграрного підприємства ТОВ «ФАРТ» та оцінити його конкурентну позицію;
- проаналізувати ризики, які супроводжують діяльність ТОВ «ФАРТ»;

- розробити рекомендації щодо формування системи управління ризиками ТОВ «ФАРТ».

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи – є процеси управління ризикозахищеністю аграрного підприємства.

Предмет дослідження – теоретико-методичні основи та практичні рекомендації щодо формування системи ризикозахищеності аграрного підприємства за сучасних умов ведення бізнесу.

Для вирішення поставлених завдань у кваліфікаційній роботі було використано методи систематизації, узагальнення, а також аналітичний, графічний, економіко-математичного моделювання тощо.

1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Сутність, роль та місце управління ризиками в системі менеджменту підприємства

За сучасних умов господарювання діяльність будь-якого підприємства нерозривно пов'язана із ризиками, які можуть виникати у різноманітних сферах діяльності: від фінансових операцій до стратегічного планування розвитку діяльності. Управління цими ризиками стає ключовим фактором успіху підприємства. Проте не всі підприємства розробляють та реалізують системи управління ризиками, що може серйозно загрожувати стійкості їхнього розвитку та функціонування на ринку в цілому.

Основна мета управління ризиками фінансово-господарської діяльності є усунення або мінімізація негативного впливу ризиків на результати діяльності підприємства, на основі прогнозування виникнення ризикової події та реалізації заходів з ризик-менеджменту [2].

«Категорію ризику у сучасній управлінській теорії розглядають як одну із можливих характеристик невизначеної ситуації на ринку, яка супроводжує усі складові фінансово-господарської діяльності підприємства, а також стосується усіх бізнес-процесів та функціональних підсистем. Сьогодні усі суб'єкти господарювання для досягнення своїх стратегічних та тактичних цілей з мінімальними витратами наявних ресурсів для підвищення ефективності та результативності своєї діяльності мають приймати ризиковані рішення щодо виживання у складних й невизначених умовах. Отже, врахування усього комплексу ризиків, які супроводжують операційну діяльність кожного суб'єкта

ринку, є вкрай необхідним кроком для подальшого функціонування та сталого розвитку» [3].

«Управління ризиками – це чітко структурований та систематичний процес, який необхідно застосовувати для вибору напрямів подальшого розвитку діяльності, підвищення якості та ефективності усіх бізнес-процесів організації, що призводить до забезпечення гарантованої результативності та ефективності бізнес-процесів» [1].

Процес управління ризиками характеризується прагненням передбачити та невілювати ті обставини й ситуації, які могли б стати загрозою для подальшого функціонування підприємства. Метою такого управління є визначення, аналіз та оцінка впливу ризиків, які виникають у діяльності підприємства, а також розробка плану заходів щодо ризикозахищеності організації. Саме тому менеджмент підприємства повинен проводити якісну політику щодо аналізу ринкових тенденцій та на їх основі прогнозувати можливі варіанти розвитку подій [4].

Визначення сутності категорії «ризик» у сучасній економічній літературі не є однозначним. Насправді, ризик є достатньо складним явищем, що відображено у різноманітті його трактувань, та зумовлює можливість існування різних точок зору.

Найчастіше автори розглядають категорію ризику як [1]:

– «потенційну, кількісно вимірну можливість фінансової втрати. Поняттям ризику характеризується невизначеність, пов'язана із можливістю виникнення несприятливих ситуацій і негативних фінансових наслідків»;

– «ймовірність виникнення втрат, збитків, недонадходжень запланованих доходів, прибутку тощо»;

– «невизначеність фактичних фінансових результатів у майбутньому»;

– «кількісне та вартісне вираження ймовірного настання події, що призводить до втрат»;

– «ймовірність втрати цінностей (фінансових, матеріальних та інших ресурсів) в результаті діяльності, якщо ситуація та умови провадження діяльності будуть змінюватися у напрямку, відмінному від ризику, передбаченого планами і розрахунками».

У сучасній науковій літературі сьогодні домінує підхід, відповідно до якого ризикозахищеність підприємства характеризує забезпеченість його ключових інтересів й потреб та захист від негативного впливу всього спектра різних за своєю природою зовнішніх та внутрішніх загроз [5].

«Ризикозахищеність, як системна управлінська категорія, передбачає можливість й здатність системи ефективно протидіяти внутрішнім та зовнішнім загрозам, адекватно й оперативно адаптувати внутрішню структуру відповідно до змін та впливу ризиків. Чим вищим є рівень ризикозахищеності від негативних агресивних впливів ризиків, тим вищим ступенем життєздатності володіє система управління підприємством» [5].

«Системне управління ризиками – це багатоступеневий процес, який має на меті зменшити або оптимізувати втрати підприємства у ризикових ситуаціях. Для того щоб максимально ефективно убезпечити підприємство від збитків, функції управління ризиком мають виконувати усі структурні підрозділи організації» [4].

Критеріями ризикозахищеності підприємства можуть бути такі показники: фінансова стійкість, обсяги діяльності; прибутковість; структура власного капіталу; ділова активність, ймовірність банкрутства та схильність до ризику системи управління.

Формування та реалізацію системи ризик-менеджменту на підприємстві слід здійснювати у чітко визначеній послідовності. В загальному процес управління ризиками на підприємстві складається з таких укрупнених етапів: аналіз ризику; вибір методів впливу на ризик; прийняття рішень щодо уникнення ризикової ситуації та відповідних втрат [6].

Основні базові елементи формування системи управління ризиками: принципи, суб'єкт, об'єкт, функції та етапи наведено на рис. 1.1.

Рис. 1.1 - Складові формування системи управління ризиками на підприємстві [3]

Управління ризиками водночас пов'язано як із негативними, так і з позитивними наслідками. Зокрема, керувати ризиками означає виявляти перспективи та визначати можливості для ефективного розвитку діяльності, а також не допущення або уникнення несприятливого перебігу подій, що можуть нашкодити організації [1].

Як уже було зазначено, управління ризиками охоплює весь комплекс заходів, спрямованих на підвищення результативності фінансово-господарської діяльності підприємства та мінімізацію або ж усунення можливих втрат та збитків у процесі виконання тих. або інших бізнес-процесів [7].

Функціонування системи управління ризиками не можливо розглядати як окрему систему, незалежну від інших складових діяльності організації. На сьогодні цю підсистему варто розглядати як ключову сферу системи менеджменту, яка об'єднує управління ризиками із головними стратегічними цілями організації. Між системою управління ризиками та системою управління підприємством має обов'язково існувати зворотний зв'язок, який характеризується такими впливами: структурний (злиття у вигляді однієї цілісної системи); процесуальний (взаємозв'язок у процесах прийняття рішень); цілеспрямований (загальне дерево цілей, що є результатом реалізації стратегії) [8].

Як було зазначено, «ризик-менеджмент – це не автономна діяльність, вона не відокремлена від основної операційної діяльності та бізнес-процесів організації. Ризик-менеджмент є частиною відповідальності за наслідки управлінських впливів та складова частина усіх організаційних процесів, включно зі стратегічним плануванням та управлінням процесами змін» [1].

Варто також відзначити, що система управління ризикозахищеністю має відповідати таким ключовим вимогам: оперативно реагувати на реальні ризики зовнішнього середовища; містити якомога ширший аналіз чинників ризику, максимально зводячи невизначеність до мінімуму; забезпечувати ефективне зниження негативного впливу ризику чи уникнення такого ризику взагалі; забезпечувати оперативну реакцію на зміни внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства, які можуть призвести до виникнення ризику; функціонувати системно, комплексно та безперервно; керуюча підсистема повинна постійно взаємодіяти зі всіма функціональними підрозділами підприємства [9].

Результативність реалізації системи ризикозахищеності підприємства залежить від якості побудови системи управління в цілому, до якої належать [10]:

- система цілей (мета управління ризиками у сталому розвитку; об'єкт, суб'єкт та завдання управління);
- система забезпечення (підходи, функції, принципи, методи та інструменти управління розвитком та ризиками діяльності);
- функціональна система (виробнича підсистема; підсистема управління фінансами; підсистема управління персоналом; маркетингова підсистема; підсистема управління якістю; підсистема управління ризиками та розвитком);
- процесна система управління щодо підготовки й прийняття управлінських рішень оперативного та стратегічного характеру;
- система контролю (спостереження, моніторингу та оцінка функціонування підприємства).

Для підвищення ефективності системи управління ризиками менеджменту підприємства необхідно на усіх рівнях будувати систему ризикозахищеності урахуванням таких принципів [9,1]:

- масштабність охоплення усіх можливих сфер виникнення ризиків;
- структурної цілісності системи ризик-менеджменту із загальною системою менеджменту організації;
- мінімізація кількості можливих ризиків та ступеню їх прояву;
- диференціація стратегічного й тактичного управління підприємницькими ризиками;
- адекватна та оперативна реакція на внутрішні та зовнішні зміни, які призводять до ризику й втрат;
- зважене прийняття ризику (ризик є обґрунтованим; ризик у допустимих межах);
- організаційної плановості та системності управління ризиками;

- ієрархічної підпорядкованості системи управління ризиками організації;
- формування корпоративної культури управління ризиками підприємницької структури [9,1].

Отже, ризик-менеджмент має будуватися на розумінні та використанні стандартних методів управління ризиками, на вмінні швидко й адекватно оцінювати конкретну економічну ситуацію та здатності оперативно віднайти вірний та економічно обґрунтований вихід з конкретної ситуації.

Зміст кожної із підсистем управління ризиками залежить від типу підприємства, галузі та масштабів його діяльності, а також рівня впливу чинників зовнішнього середовища та результатів діяльності організації відповідно до стратегічних цілей розвитку з точки зору якості впливу на його фінансово-господарську діяльність тощо. Механізм взаємодії управління ризиками та функціональних підсистем організації наведено на рис. 1.2.

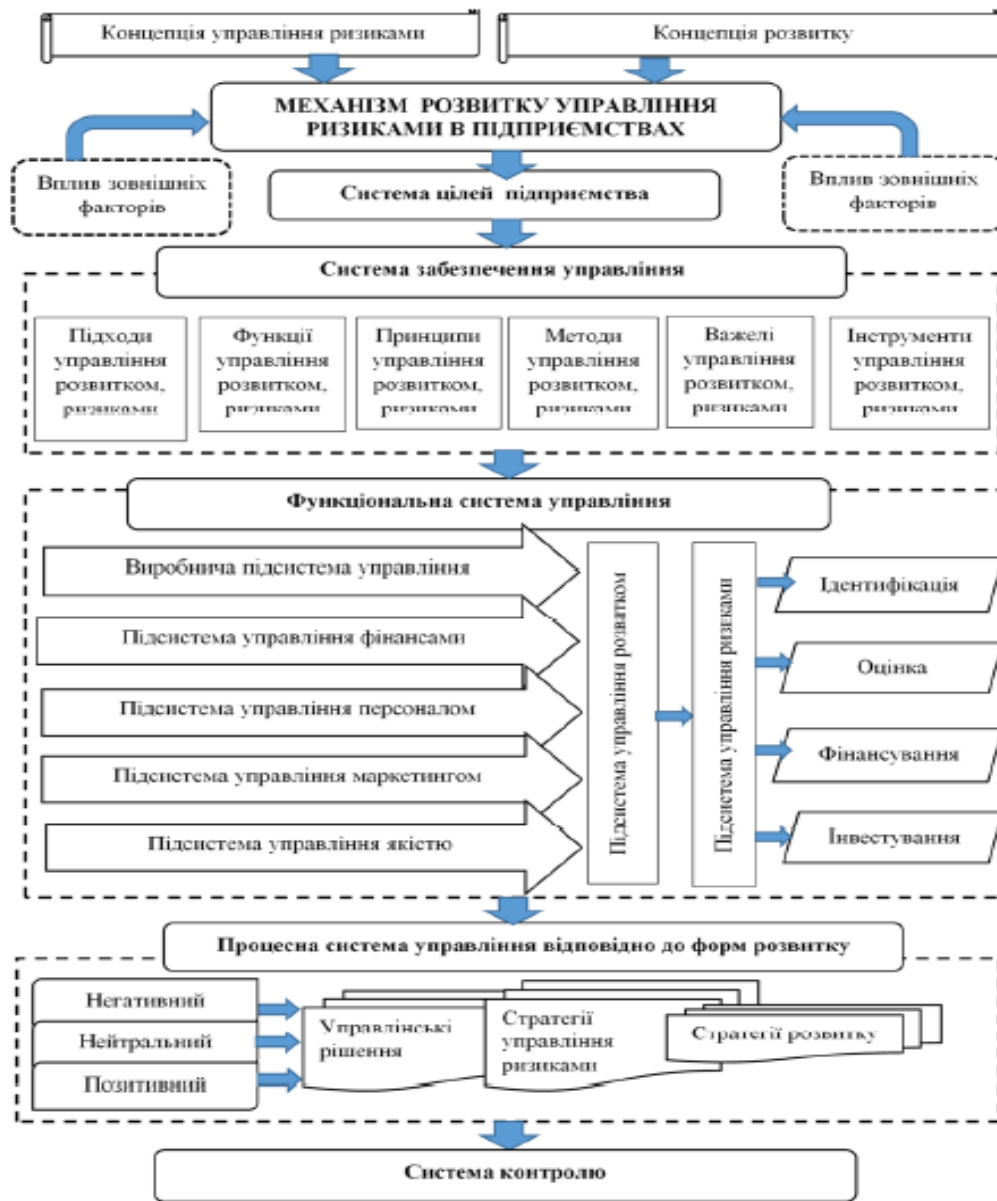

Рис. 1.2 - Механізм взаємодії управління ризиками та функціональних підсистем організації [10]

Як бачимо, в основі управління ризиком лежить цілеспрямований пошук та організація системної роботи щодо зниження ризику, отримання й збільшення віддачі в невизначеній ринковій ситуації. Кінцева мета управління ризиком має відповідати цільовим стратегічним завданням підприємництва. Вона полягає в

отриманні позитивного фінансового результату за оптимального, прийнятного для підприємця співвідношення прибутку й ризику [6].

1.2 Особливості управління ризиками аграрного підприємства

Здійснення фінансово-господарської та виробничо-комерційної діяльності підприємства завжди супроводжується ризиками, прояви яких завжди потрібно враховувати у будь-якій підприємницькій сфері. Реалії сьогодення, викликані повномасштабною військовою агресією, провокують збільшення кількості і глибини ризиків. Суб'єкти господарювання примушені працювати в умовах постійних загроз і небезпек. Саме тому вивчення теорії і розробка практичних рекомендацій з ризикозахищеності набуває особливої актуальності для підприємств аграрної галузі [8].

Аграрна галузь є однією із пріоритетних для економіки України через свою економічну та соціальну вагомість щодо продовольчої безпеки країни. Водночас саме сільськогосподарське підприємництво є особливо ризиковим за сьогоdnішніх умов, адже стикається не лише із типовими ризиками, на кшталт, природньо-кліматичних, алей й логістичними, валютними, кадровими тощо. Присутність природно-кліматичного ризику є постійною. Визначення типових і специфічних ризиків компанії є досить трудомістким процесом та потребує ретельного аналізу інформаційної бази підприємства. Для цього необхідна комплексна діагностика впливу ризиків з метою виявлення тих сторін функціонування аграрного підприємства, які є найбільш вразливими до них [11].

Управління ризиками в аграрних підприємствах має винятково важливе значення через такі чинники [8]:

- «наявність де стабілізаційних чинників у сільському господарстві, а саме: сільське господарство є галуззю, де наявність різних зовнішніх чинників, таких як погодні умови, врожайність, ціни на сільськогосподарську продукцію, може суттєво вплинути на фінансовий стан сільськогосподарських підприємств. Ризики, пов'язані із цими чинниками, можуть викликати серйозні кризові наслідки у їх фінансово-господарській діяльності;

- високий ступінь залежності від зовнішніх ринків, адже аграрні підприємства зазвичай експортують свою продукцію на зовнішні ринки і зміни у попиті, тарифах, митно-торговельних обмеженнях та валютних курсах можуть створювати серйозні ризики для їхньої фінансової стабільності;

- залежність від кліматичних змін, адже зміни клімату можуть призвести до екстремальних погодних умов, таких як посухи, повені або зміни температурного режиму, що може суттєво вплинути на урожайність та обсяги виробництва сільськогосподарської продукції;

- зниження фінансової стійкості, адже сільськогосподарські підприємства зазвичай мають високий рівень капіталовкладень та зобов'язань перед кредиторами. Саме тому ризики, пов'язані із кризовими ситуаціями, можуть позначатися на їхній фінансовій стабільності та спроможності виконувати у повному обсязі свої зобов'язання;

- соціальні кризові ситуації у аграрному секторі можуть мати значний вплив на зайнятість, рівень доходів населення та розвиток сільських територій. Ефективне управління ризикозахищеністю спроможне зменшити негативний соціальний вплив ризиків та виникнення кризових ситуацій» [8].

Варто зазначити, що аграрна галузь відрізняється суттєвим впливом ризиків, серед яких, зокрема, є ринкові і виробничі ризики. Схему специфічних для аграрної галузі ризиків наведено на рис. 1.3 [12].

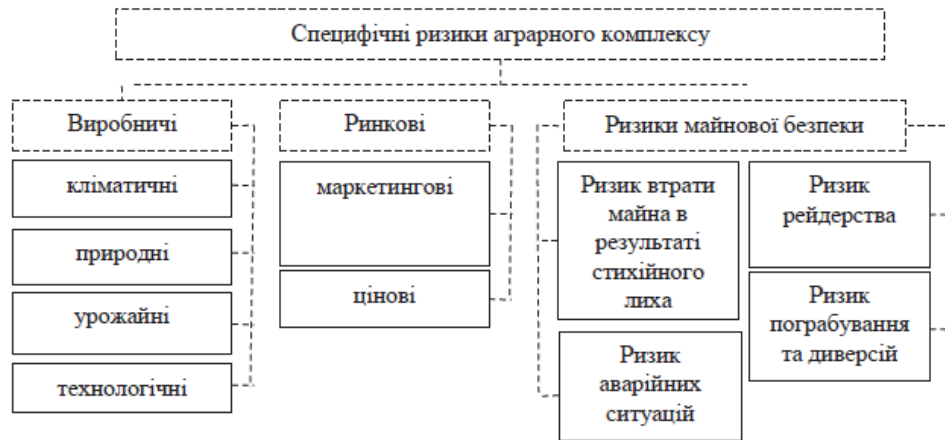

Рис. 1.3 - Класифікація ризиків аграрних підприємств [12]

Характерними для основних напрямів діяльності агропромислової галузі є дві основні групи ризиків (рис. 1.4), а саме: ризики та чинники зовнішнього та внутрішнього впливу на виробництво, які, у свою чергу, поділяються на нерегульовані, слабо регульовані та умовно регульовані.

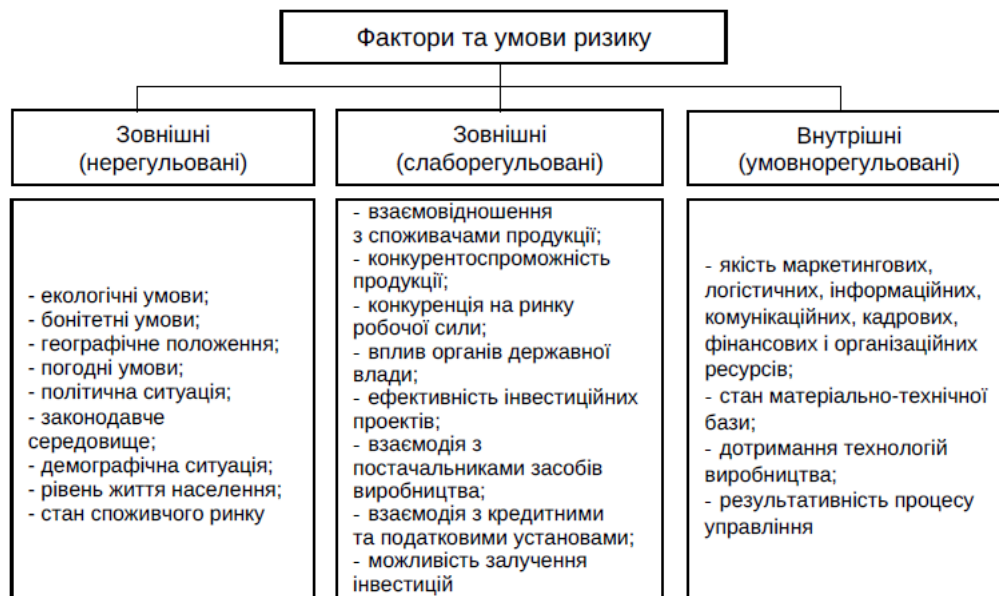

Рис.1.4 - Класифікація ризиків зовнішнього та внутрішнього впливу на діяльність аграрного сектору в умовах ризику [11]

Напрямок розвитку агропромислового сектору економіки має бути спрямований на вибір таких управлінських рішень, що дозволять знизити ймовірність настання ризикових ситуацій. На цей вибір також впливає мінливість внутрішнього та зовнішнього середовища, де аграрні виробники діють на засадах партнерської взаємодії з підприємствами переробної промисловості та торгівлі.

Варто зазначити, причинами виникнення ризиків конкретного аграрного підприємства, можуть стати спонтанні зовнішні та внутрішні ризики (рис. 1.5).

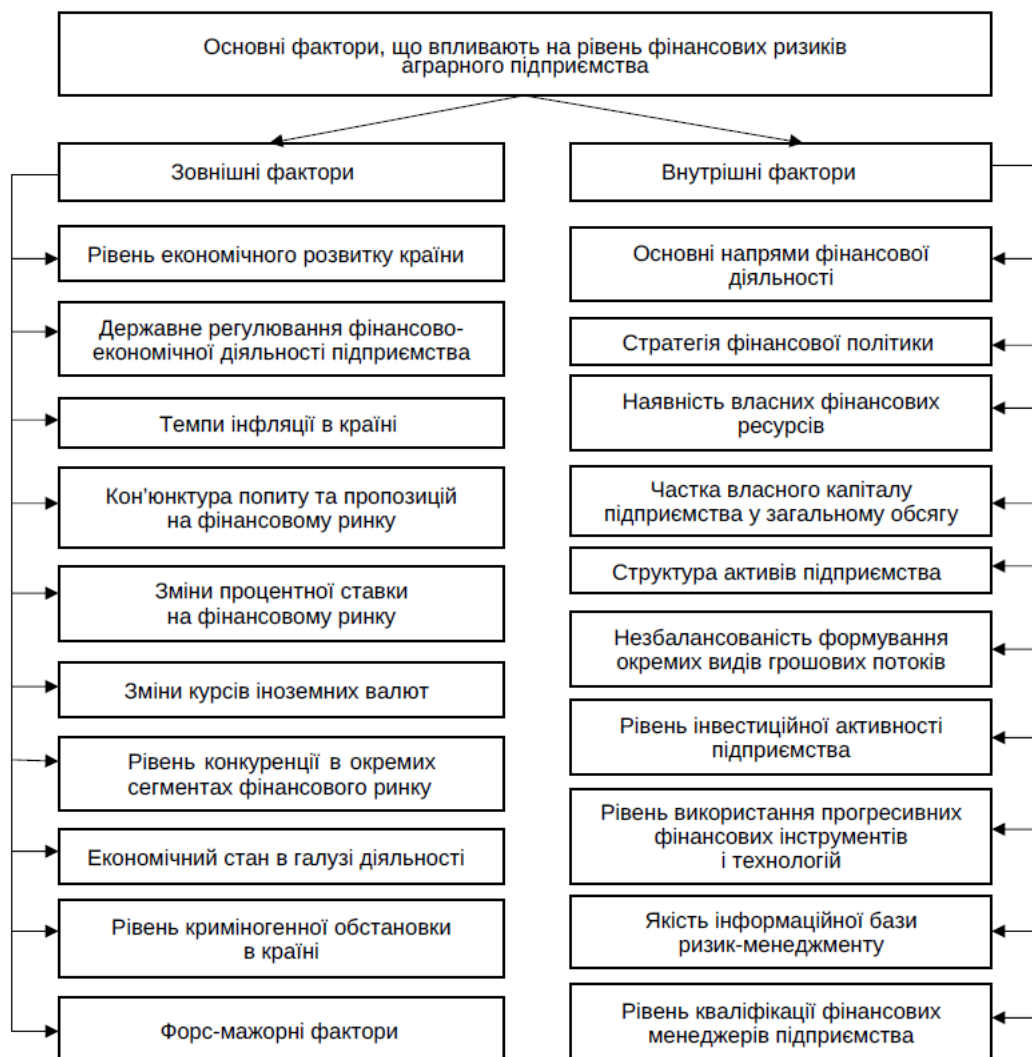

Рис. 1.5 - Система ключових чинників впливу на рівень фінансових ризиків аграрного підприємства [11]

Основними зовнішніми передумовами та причинами виникнення ризиків у сільськогосподарському підприємстві можуть бути такі: нестабільний стан економіки, наявність економічної кризи, інфляція, підвищення рівня конкурентного тиску, зниження цін на агропродукцію на світовому ринку, продовження військової агресії, логістичні ускладнення, політичні чинники тощо.

Усі зазначені причини мають зовнішнє походження і тому підприємство не в змозі їх контролювати. Внутрішніми причинами виникнення ризиків можуть бути такі: зростання операційних витрат підприємства, відсутність або неефективність фінансової стратегії підприємства, неякісне управління витратами, доходами та фінансовими результатами [11].

З урахуванням неминучості ризиків, що супроводжують діяльність аграрного підприємства, вкрай важливим є вміння правильно оцінювати ситуацію та обирати методи управління, які будуть спрямовані на зниження ризику. На сьогодні існує багато методів ідентифікації ризиків, найбільш поширені із яких наведені на рис. 1.6 [12].

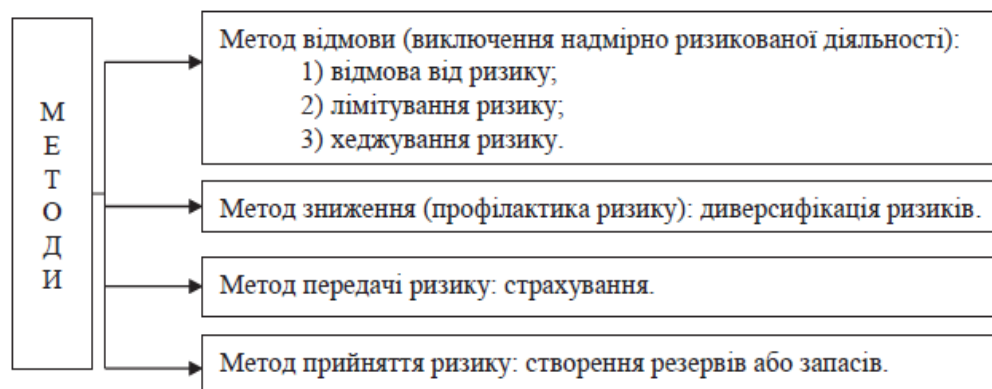

Рис. 1.6 - Методи управління ризиками аграрного підприємства [12]

Наведені методи управління ризиками поділяються на дві основні групи: універсальні та спеціальні. До універсальних належать такі, що характерні для різних видів ризику і за своєю сутністю мають однаковий характер впливу. Наприклад, розроблення різного роду нормативно-регламентуючих документів, забезпечення дотримання трудової, виробничої та технологічної дисципліни тощо. Превентивні методи управління ризиками спрямовані на недопущення окремих видів підприємницького ризику, пов'язаного із можливим зростанням цін, зміною валютного курсу або зниженням ділової активності суб'єкта господарювання [12].

При цьому заходами, що можуть бути спрямовані на зменшення рівня ризику, можуть бути наступні: оптимізація посівних площ та товарно-матеріальних запасів, зменшення простоїв обладнання, лімітування, диверсифікація, хеджування, страхування, резервування та інші [12].

Лімітування ризику включає в себе встановлення певного порогу ризикованості підприємства. Якщо можливі наслідки діяльності підприємства перевищують цей поріг, дія виключається зі стратегії фірми.

Хеджування ризику є одним із найбільш ефективним методом на сьогодні. При використанні цього методу відбувається швидка реалізація угод, що дозволяє уникнути негативних наслідків валютних коливань.

Диверсифікація ризиків полягає у розподілі ризиків між різними об'єктами ринкової взаємодії, що використовується для протидії несистематичним ризикам. Завдяки диверсифікації, як методу зниження ризику, з'являється можливість забезпечити зростання прибутку та скорочення рівня ризику одночасно. Водночас необґрунтовано сформована широкомасштабна диверсифікація може призвести до зниження ефективності використання наявних ресурсів аграрного підприємства.

Страхування, як метод ризикозахищеності, можна віднести до методів передачі відповідальності за наслідки виникнення ризикової ситуації третім

особам, а саме страховим компаніям, при збереженні існуючого рівня ризику. Цей метод є одним із найбільш поширених інструментів ризик-менеджменту [12].

Резервування, як метод зниження негативних наслідків від настання ризикованих подій, здійснюється шляхом створення фондів відшкодування збитків за рахунок частини власних обігових коштів. Джерелом відшкодування втрат від настання ризику є нерозподілений прибуток підприємства. Такий спосіб є прийнятним, якщо витрати на резервування активів є меншими за вартість страхових внесків. За своєю сутністю резервування оборотних активів є децентралізованою формою створення резервних (страхових) фондів безпосередньо суб'єктом господарювання. Резервування коштів на покриття збитків може відбуватись як у натуральному вираженні (створення страхових запасів сировини і матеріалів), так і у вартісному вираженні, шляхом акумуляції коштів на банківських рахунках підприємства [12].

Отже, діяльність підприємств агропромислового сектору нерозривно пов'язана із ризиками. Як свідчить вітчизняний та зарубіжний досвід, створення ефективного механізму ризикозахищеності аграрного підприємства створює передумови для його стійкого розвитку, а використання сучасних методів управління ризиками є найбільш ефективним інструментом ризик-менеджменту, який має бути інтегрованим у систему управління аграрним підприємством.

Висновки до першого розділу

Діяльність будь-якого підприємства за сучасних невизначених умов потребує впровадження у практику його господарювання формалізованої системи ризик-менеджменту, яка виступає основою управління ризикозахищеністю і спрямована на пошук методів зниження ризику, отримання

та зростання віддачі у ситуаціях із високою невизначеністю, а мірою ризикозахищеності є ймовірність досягнення визначених цілей та завдань діяльності.

Система управління ризиками підприємства складається із сукупності методів та прийомів, що дають змогу мінімізувати загрози для функціонування підприємства та сприяють стійкості на ринку та прибутковості діяльності. Для вчасного виявлення ризиків, які супроводжують діяльність підприємства, слід оцінити загальну ситуацію на ринку, виявити та оцінити ті ризикові події, які вже відбулися, визначити ступінь їх впливу на підприємство шляхом проведення кількісного та якісного аналізу, а далі обрати ті методи, які дозволять мінімізувати негативний вплив на фінансово-господарську діяльність.

Вітчизняне аграрне підприємництво володіє значним потенціалом розвитку, однак реалізація існуючого потенціалу можлива лише за умови нейтралізації та мінімізації наявних ризиків. Тому ефективне управління ризиками є одним із пріоритетних завдань у системі менеджменту аграрного підприємства.

З цією метою необхідно проводити оперативну оцінку загроз із зовнішнього середовища, регулярно аналізувати показники фінансового стану підприємства з урахуванням галузевих особливостей, структурувати якісне інформаційно-методичне забезпечення для аналізу фінансової звітності, що підвищить аналітичні можливості та реальність оцінки стану аграрного підприємства та можливі ризики у його діяльності.

2 АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ «ФАРТ»

2.1 Загальна характеристика підприємства

ТОВ «ФАРТ» - сільськогосподарське підприємство, яке відноситься до вітчизняного агропромислового комплексу та здійснює вирощування зернових, технічних та інших культур.

Основними видами діяльності підприємства є такі: вирощування зернових і бобових культур, а також насіння олійних культур. Іншими видами діяльності є: вирощування зерняткових та кісточкових фруктів, вирощування ягід, горіхів, інших плодових дерев і чагарників, а також допоміжна діяльність у рослинництві. Окрім того підприємство займається оптово-роздрібною торгівлею, переробкою сільськогосподарської продукції власного виробництва та має власний вантажний автомобільний транспорт для здійснення логістичних операцій.

Банк земельних ресурсів Товариства з обмеженою відповідальністю було утворено за рахунок оренди земельних паїв громадян, а також інших земельних ділянок, які належать ТОВ «ФАРТ» на умовах довгострокової оренди.

Основними стратегічними цілями діяльності досліджуваного підприємства є масштабування вирощування зернових та інших культур задля забезпечення продовольчої безпеки країни, збільшення доходів підприємства та підвищення соціальних стандартів.

Площа оброблюваних земель Товариства у 2022 році становила 4 116 га (у т. р. 3 265 га — зрошувальні площі), у 2023 році — 4 485 га (в т. р. 3 495 га — це зрошувальні площі).

Для здійснення виробничої діяльності Товариство використовує власну сільськогосподарську техніку, а також надає послуги щодо допоміжної діяльності у рослинництві іншим підприємствам регіону, що забезпечує йому додаткові конкурентні переваги.

2.2 Аналіз стану та проблем розвитку аграрної галузі України

Аграрна галузь є однією із найважливіших в економіці України. Історично цьому сприяє низка впливових чинників, зокрема, в Україні для цього є відповідні кліматичні умови, а також великі площі якісних чорноземних ґрантів. Окрім цього, Україна характеризується великою щільністю населення, зокрема й сільського, які зайняті у сільськогосподарському виробництві.

Основні культури, що вирощуються в Україні, це пшениця, ячмінь, кукурудза, цукровий буряк, соняшник, соя, ріпак, картопля та овочі.

Україна має розвинений продовольчий комплекс, який спроможний не лише повною мірою забезпечити населення країни харчовими продуктами, а й формувати активну позицію країни на міжнародних ринках низки ключових агропродовольчих товарів. Завдяки традиційно потужному продовольчому експорту Україна є одним з гарантів продовольчої безпеки у світі. До повномасштабної війни за обсягами експорту

Україна входила до п'ятірки найбільших експортерів зернових у світі, експортували $\frac{3}{4}$ від того, що виробляли, внутрішнє споживання зернових становило лише 20–25 %. Україна постачала 10 % світового експорту пшениці, понад 14 % кукурудзи і понад 47 % соняшникової олії. Наразі завдяки допомозі партнерів Україна залишається ключовим постачальником на світових ринках зерна та соняшникової олії, з часткою понад 10 % міжнародної торгівлі. 2023 р.

експортовано 16,1 млн т пшениці до 65 країн, 26,2 млн т кукурудзи до 80 країн і 5,7 млн т соняшникової олії до 130 країн світу [13].

У таблиці 2.1 наведено структуру експорту сільськогосподарської продукції за 2018-2023 рр

Таблиця 2.1 - Товарна структура експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції за період 2018–2023 рр., млн дол. [14]

Назва товарів/продукції	Роки					
	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Продукти тваринні	1210,6	1277,0	1188,2	1345,2	1471,8	558,1
Продукти рослинні	9886,1	12914,5	11883,2	15538,0	13472,7	5869,6
Жири та олії	4496,5	4732,2	5746,9	7037,2	5948,6	2426,8

За 2018 рік загальний експорт продукції склав 18,6 млрд дол. США, що на 28% більше 2015 року. За результатами 2022 року загальний експорт продукції з України становив 23,4 млрд дол. США, що на 80% більше порівняно з 2015 роком, але на 16% нижче попереднього 2021 року. За перше півріччя 2023 року експорт на 10% нижче річного рівня 2022 року. Якщо у загальній структурі експорту у 2010 році частка агропромислової продукції складала 18,4%, то починаючи з 2016 року вона не була нижчою 40% [14].

На червень 2023 року сума прямих збитків, завданих агропромислому комплексу України, складає 8,7 млрд дол. США (втрати, пов'язані зі знищенням та пошкодженням сільськогосподарської техніки, складають понад 4,7 млрд дол. США; втрати через знищення та крадіжки виробленої продукції оцінюються в 1,9 млрд дол. США). Непрямі втрати агропромислового комплексу оцінюються в 40,3 млрд дол. США. Через війну сільські домогосподарства в Україні зазнали близько 2,25 млрд дол. США збитків. З них близько 1,26 млрд дол. США збитків завдано в галузі рослинництва та 0,98 млрд дол. США – тваринництва. В Україні

25 % сільськогосподарських домогосподарств зупинили або зменшили обсяги виробництва продукції через війну, у прифронтових областях – 38 % [13].

Структура та географія аграрного експорту України за січень-липень 2023 р. приведена на рис. 2.1.

Рис. 2.1 - Структура та географія аграрного експорту України за січень-липень 2023 р. [14]

Як бачимо з даних, наведених на рис.2.1 більше 50% займає експорт кукурудзи. Другою за питомою вагою є пшениця – 27,1 %. Всі інші види зернових (ячмінь, ріпак, соя, соняшник, горох, висівки) займають не значну питому вагу у структурі експорту аграрної продукції від 2,4% до 5,3%. Що стосується географії експорту, то 5-ка країн, найбільших імпортерів вітчизняної агропродукції виглядає так: Китай, Іспанія, Туреччина, Італія та Нідерланди.

Основними викликами для аграрного експорту за сучасних умов є: порушення виробничо-збутових логістичних ланцюгів: знищення або неповна завантаженість виробничих потужностей; забруднення, мінування або окупація сільськогосподарських угідь; недостатність спеціалізованих складів для зберігання продукції, призначеної для експорту; неможливість вільного

пересування вантажів, особливо морськими шляхами; недостатність рухомого складу – вагонів та вантажних автомобілів; протекціонізм окремих країн тощо. Суттєвою перешкодою для експортної діяльності також є ембарго на експорт зернових, яке ще у 2023 році тимчасово ввели Польща, Угорщина, Румунія та Словаччина [14].

У загальному аграрний сектор економіки України в умовах повномасштабної війни у 2023 році демонструє належну спроможність виробляти сільськогосподарську продукцію та постачати продукти харчування на внутрішній та зовнішні ринки. Водночас виробництво сільськогосподарської продукції відбувалося за умов значних фінансових втрат через низьку ціну на зернові та олійні культури на внутрішньому ринку, ускладнений експорт та логістику, обмежені можливості щодо відновлення матеріально-технічної бази, інфраструктурних об'єктів та повернення до обробки земель, постраждалих унаслідок військових дій [13].

Окрім цього основними проблемами, з якими стикаються агропромислові підприємства в сучасних реаліях є такі [14,15]:

- дефіцит фінансових ресурсів для стабільного ведення господарської діяльності сільськогосподарських виробників, зокрема через зростання собівартості виробництва;
- спрощення процесів сільськогосподарського виробництва, зменшення внесення добрив та засобів захисту рослин, що знижує врожайність сільськогосподарських культур та погіршує якісний склад земель;
- дефіцит трудових ресурсів у сільськогосподарському виробництві;
- руйнування інфраструктури виробництва, перероблення та зберігання сільськогосподарської продукції та харчових продуктів;
- малоефективна система захисту права власності, наявність рейдерства;
- труднощі у розрахунках при роботі з торговими мережами;

- ризики простою виробництва через різні фактори, такі як вимкнення електроенергії, дефіцит ресурсу;
- непередбачуваність впливу держави на сектор, періодичні зміни в законодавстві, що впливають на діяльність.

Водночас, не дивлячись на низку проблем і ризиків, фахівці зазначають, що агропромисловий комплекс України має достатньо високі показники інвестиційної привабливості, а тому оцінюється як перспективний, і навіть під час військових дій викликає зацікавленість іноземних та українських інвесторів.

2.3 Аналіз основних техніко-економічних показників діяльності ТОВ «ФАРТ»

Аналітичну оцінку діяльності підприємства доцільно розпочинати з аналізу його основних техніко-економічних показників діяльності у динаміці за три-п'ять років, адже така інформація дасть можливість визначити основні тенденції у розвитку підприємства. Інформаційною базою такого аналізу є Баланс підприємства, Звіт про фінансові результати, Звіт з праці, а також примітки до фінансової звітності.

До основних техніко-економічних показників відносять такі: чистий дохід від реалізації продукції, робіт та послуг; собівартість реалізованої продукції, робіт та послуг; середньорічна вартість основних фондів; середньооблікова чисельність працівників; загальний фонд оплати праці; середньорічна продуктивність праці працівників; середньомісячна заробітна плата працівників; фондвіддача; фондомісткість; витрати на 1 грн реалізованої продукції, робіт та послуг; чистий прибуток (збиток); рентабельність (збитковість) діяльності тощо.

За допомогою таблиці 2.2 проаналізуємо основні техніко-економічні показники діяльності ТОВ «ФАРТ» за період 2021-2023 роки.

Таблиця 2.2 – Динаміка основних техніко-економічних показників діяльності підприємства ТОВ «ФАРТ» за 2021-2023 роки

Показник	Рік			Абсолютне відхилення (+/-)		Відносне відхилення, %	
	2021	2022	2023	2022-2021	2023-2022	2022/2021	2023/2022
Чистий дохід від реалізації продукції, робіт та послуг, тис. грн	131 929	110 095	136 330	-21833	26235	83,4	123,8
Собівартість реалізованої продукції, робіт та послуг, тис. грн	118 830	100 705	121 837	-18125	21131	84,7	120,9
Середньорічна вартість основних фондів, тис. грн	27 290	38 267	41 449	10 976	3181	140,2	108,3
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	33	36	41	3	5	109,1	113,8
Загальний фонд оплати праці, тис. грн	21 649	20 401	24 249	-1248	3848	94,1	118,8
Середньорічна продуктивність праці працівників, тис. грн/особу	3 601	2 798	2 972	-803	174	77,7	106,2
Середньомісячна заробітна плата працівників, грн/особу	5 561	6 667	7 183	1 106	516	119,8	107,7
Фондовіддача, грн/грн	1,02	0,90	1,0	-0,12	0,1	88,2	110,0
Фондомісткість, грн	0,97	1,1	0,99	0,13	-0,11	113,2	90,0
Витрати на 1 грн реалізованої продукції, робіт та послуг, грн	0,90	0,91	0,89	0,01	-0,02	101,1	97,8
Чистий прибуток (збиток), тис. грн	12 448	10 129	12 263	-2319	2134	81,3	121,0
Рентабельність (збитковість) діяльності, %	9,4	9,2	8,9	x	x	x	x

За даними, наведеними у аналітичній таблиці 2.2 можемо зробити такі висновки. Чистий дохід підприємства з об'єктивних причин демонструє падіння у 2022 році у порівнянні із 2021 на 16,6%. У 2023 році спостерігається поступове відновлення обсягів діяльності, відповідно чистий дохід збільшився у порівнянні із 2022 роком на 23,8%, що сумарно становило 26235 тис. грн (рис. 2.2).

Рис. 2.2 – Динаміка чистого доходу ТОВ «ФАРТ» за 2021 -2023 рр

Собівартість реалізованої продукції теж знизилась у 2022 році на 15,3%, а у 2023 темпи росту становили 20,9% відносно 2022 року.

За досліджуваний період суттєво збільшилась середньорічна вартість основних виробничих фондів. Так у 2022 році за рахунок придбання зернозбиральної техніки вартість основних виробничих фондів збільшилась на 10976 тис.грн (40,2%). У 2023 також спостерігається зростання цього показника на 3181 тис.грн. (8,3%). Загалом за досліджуваний період зростання становило 51,8 %, що свідчить про суттєве оновлення матеріально-технічної бази підприємства.

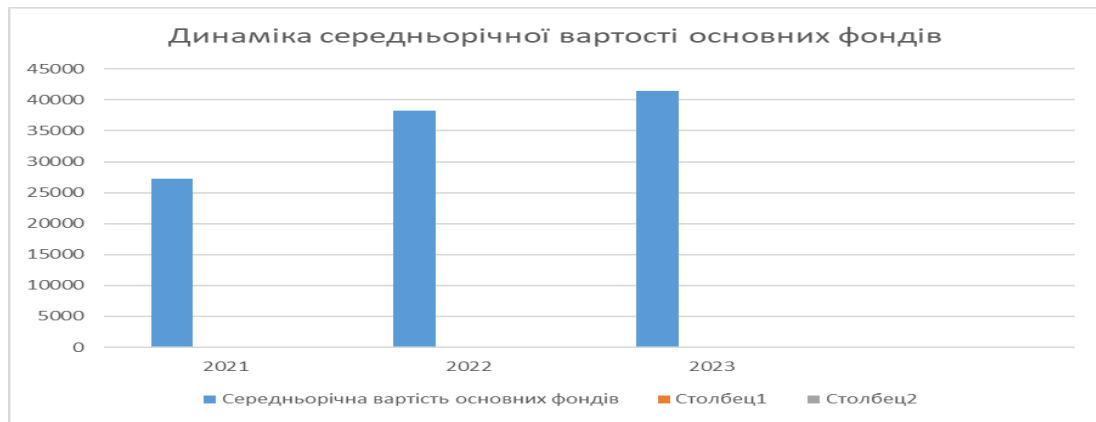

Рис. 2.3 – Динаміка середньорічної вартості основних фондів ТОВ «ФАРТ» за 2021 – 2023 рр

Що стосується показників ефективності використання основних фондів, то варто зазначити, що у зв'язку із падінням обсягів виробництва і реалізації, показник фондівдачі знизився на 11,8% у 2022 році, у 2023 році зріс на 10% відносно 2022, однак не досягнув рівня 2021 року. Натомість показник фондомісткості зріс у 2022 з 0,97 грн до 1,1 грн, а у 2023 році значення цього показника становило 0,99 грн.

Також, не дивлячись на загальні тенденції в галузі, щодо браку робочої сили на досліджуваному підприємстві спостерігається щорічне збільшення чисельності персоналу: у 2022 році на 9,1%, у 2023 – на 13,8%. При цьому варто зазначити негативні тенденції у показника продуктивності праці, який у 2022 році скоротився на 12,3% відносно 2021 року і не дивлячись на те, що у 2023 він збільшився на 6,2%, проте відносно 2021 він все ж таки був нижчим на 17,5%.

Можливою причиною зниження продуктивності праці є не належна мотивація, оскільки не зважаючи на збільшення фонду оплати праці і середньомісячної заробітної плати, вона знаходиться на досить низькому рівні. У 2021 вона склала 5561 грн, у 2022 – 6667 грн, у 2023 – 7183 грн.

Що стосується фінансових результатів діяльності підприємства за 2021-2023 рр, то можемо констатувати, що підприємство працювало прибутково. У 2022 році спостерігаємо падіння чистого прибутку відносно 2021 року на 18,7%, а у 2023 році чистий прибуток збільшився на 21%, однак також не досягнув рівня 2021 року. Також негативну тенденцію спостерігаємо і у показника рентабельності діяльності, який щорічно показує спадкову тенденцію: у 2021 році він становив 9,4%, у 2022 – 9,2%, у 2023 – 8,9%.

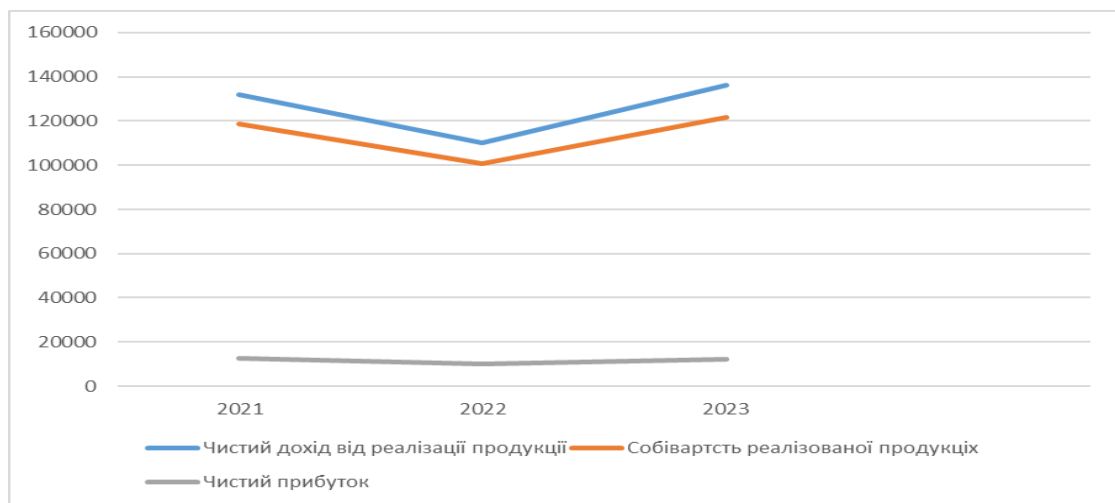

Рис. 2.4 – Динаміка чистого доходу, собівартості продукції та чистого прибутку за 2021-2023 рр

В загальному можемо зробити висновок про те, що підприємство намагається нарощувати свою діяльність, не дивлячись на усі ризики і проблеми, які супроводжують аграрну галузь внаслідок військових дій.

2.4 Аналіз фінансових результатів діяльності ТОВ «ФАРТ»

Наступним кроком аналізу досліджуваного підприємства є оцінка його фінансового стану на фінансових результатів діяльності. Спершу проаналізуємо динаміку формування фінансових результатів діяльності ТОВ «ФАРТ» за 2021-2023 роки (таблиця 2.3). Інформаційною базою для складання аналітичної таблиці була ф.№2 Звіт про фінансові результати.

Таблиця 2.3 – Аналіз формування фінансових результатів діяльності ТОВ «ФАРТ» за 2021 - 2023 роки

Стаття	Роки			Темпи зміни, % до попереднього року	
	2021	2022	2023		
Чистий дохід від реалізації продукції, робіт, послуг, тис. грн	131 929	110 095	136 330	83,4	123,8
Собівартість реалізованої продукції, робіт, послуг, тис. грн	118 830	100 705	121 837	84,7	120,9
Валовий прибуток, тис. грн	13 099	9 390	14 493	71,7	154,3
Інші операційні доходи, тис. грн	3 096	5 560	3 890	179,5	69,9
Адміністративні витрати, тис. грн	1 650	989	1 710	59,9	172,9
Витрати на збут, тис. грн	910	785	965	86,2	122,9
Інші операційні витрати, тис. грн	190	197	231	103,7	117,5
Фінансові результати до оподаткування, тис. грн	14 937	12 154	15 477	81,4	127,3
Податок на прибуток, тис. грн	2 987	2 025	3 095	67,8	152,8
Чистий прибуток, тис. грн	12 448	10 129	12 263	81,3	121,0
Рентабельність доходу, %	9,4	9,2	8,9	x	x
Рентабельність витрат, %	11,1	9,3	11,8	x	x
Рентабельність фондів, %	35,5	26,4	29,5	x	x

За даними, наведеними у таблиці 2.3, можемо зробити такі висновки. За досліджуваний період підприємство працювало прибутково. У 2022 році майже по усіх показниках спостерігається падіння. Зокрема, чистий дохід скоротився на 15,3%, валовий прибуток на 28,3%, фінансові результати до оподаткування на 18,6%, чистий прибуток на 18,7% (рис. 2.5). Єдиний показник, який збільшився у 2022 році є показник інші операційних доходів, які збільшилися на 79,5%.

Рис. 2.5 – Динаміка показників доходу та прибутків ТОВ «ФАРТ» за 2021-2023 роки

Також спостерігається скорочення витрат підприємства. Так, собівартість продукції знизилась на 15,3%, адміністративні витрати на 40,1%, витрати на збут на 15,8% (рис. 2.6).

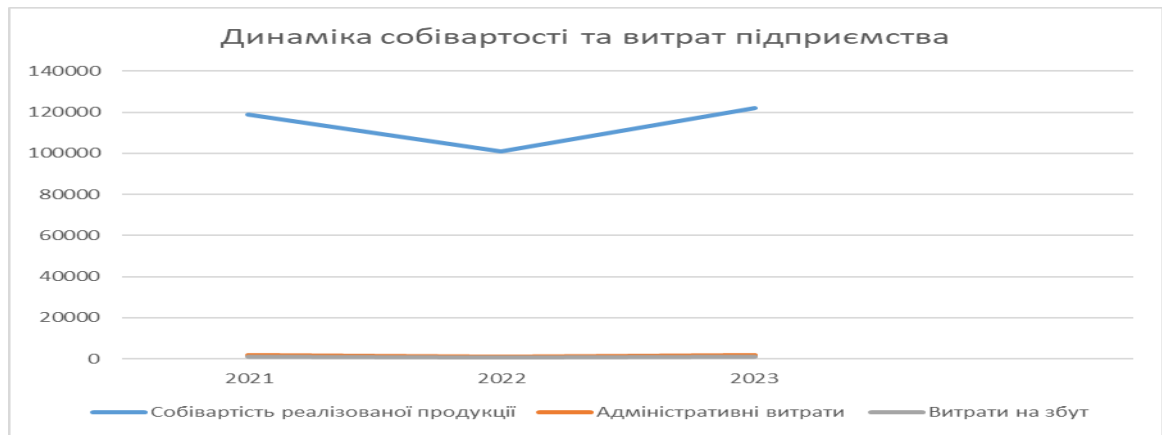

Рис. 2.6 – Динаміка собівартості та витрат ТОВ «ФАРТ» за 2021 -2023 рр

Така ситуація не пов'язана із ефективним управлінням витратами, а спричинена падінням обсягів діяльності, а відтак і витрат, що її супроводжують. Зростання відбулося лише за показником інші операційні витрати на 3,7%.

Для оцінки фінансових результатів важливими є показники рентабельності діяльності, які характеризують фінансові результати й ефективність діяльності підприємства. Вони визначають прибутковість підприємства з різних позицій і формуються у групи відповідно до інтересів всіх учасників фінансово-економічного процесу та ринкового обміну.

За досліджуваний період на досліджуваному підприємстві показники рентабельності у 2022 році також демонструють тенденцію до зниження (рис. 2.7).

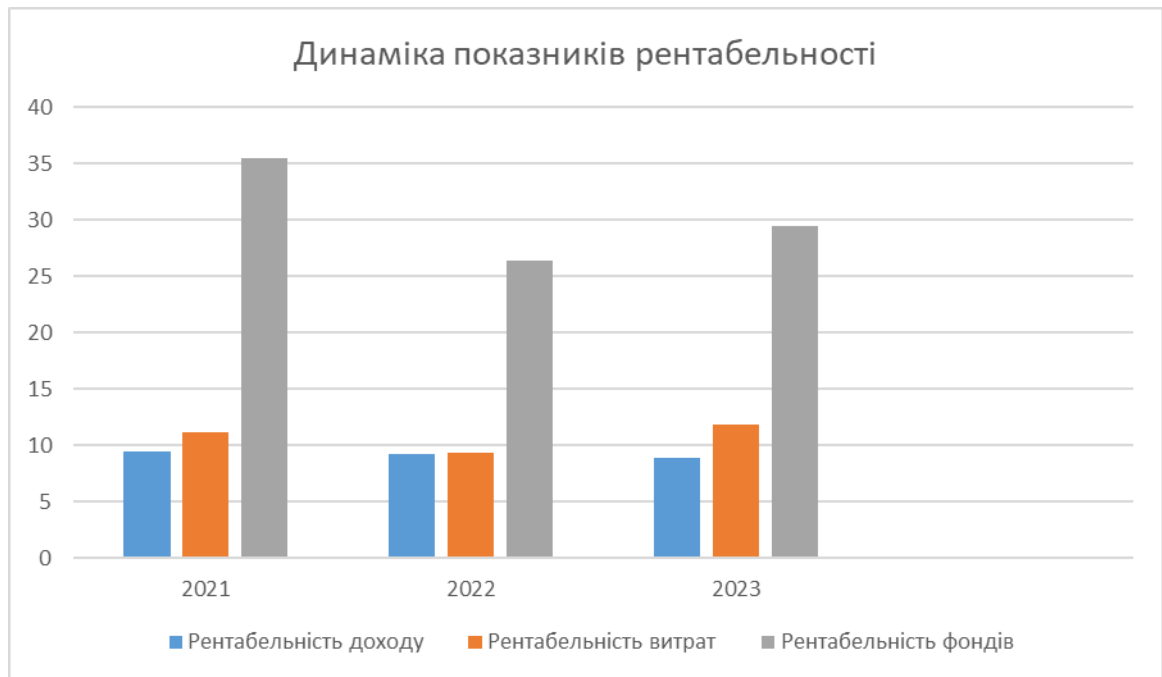

Рис. 2.7 – Динаміка показників рентабельності ТОВ «ФАРТ» за 2021 - 2023 роки

Зокрема рентабельність доходу у 2022 році становила 9,%, проти 9,4% у 2021. У 2023 році цей показник скоротився ще і становив лише 8,9%. Рентабельність витрат також знизилась у 2022 році і становила 9,3% проти 11,1% у 2021. У 2023 цей показник збільшився до 11,8%, що пов'язано із зниженням витрат на 1 грн реалізованої продукції і становив найвище значення за досліджуваний період.

Найвищі значення показників рентабельності спостерігається у рентабельності фондів. Однак, за останні три роки цей показник демонструє спадкову тенденцію: у 2021 році – 35,5%, у 2022 році – 26,4%, у 2023 – 29,5%.

2.5 Аналіз ризикозахищеності ТОВ «ФАРТ»

Аналіз ризикозахищеності ТОВ «ФАРТ» будемо проводити з використанням кількісних та якісних методів.

Якісний аналіз будемо проводити за допомогою складання карти ризиків досліджуваного підприємства.

Карта ризиків – це графічне представлення підприємницьких ризиків певного бізнесу. Карта ризиків нібито матеріалізує ризики, робить їх наочними, дозволяє оцінити обстановку, прийняти рішення, спланувати «бойову» операцію і завдати «розгромного удару» по під-приємницьких ризиках. Карта ризиків зазвичай оформляється як таб-лиця, у стовпці якої заносяться усі об'єкти ризику, що підлягають захисту, а у рядки – усі актуальні зовнішні і внутрішні фактори. У клітинках на перетині рядків і стовпців вказують конкретні ризики по формулі: величина втрат та їхня імовірність. Таке графічне відобра-ження ризиків дозволяє ясно представити втрати як результат впливу конкретних факторів на окремі об'єкти ризику [7].

Перед складанням карти ризиків, потрібно визначити та структуризувати ризики за двома параметрами: імовірність настання ризику та рівень збитку.

Для ТОВ «ФАРТ» нами було визначено 9 ключових ризиків діяльності (рис. 2.8)

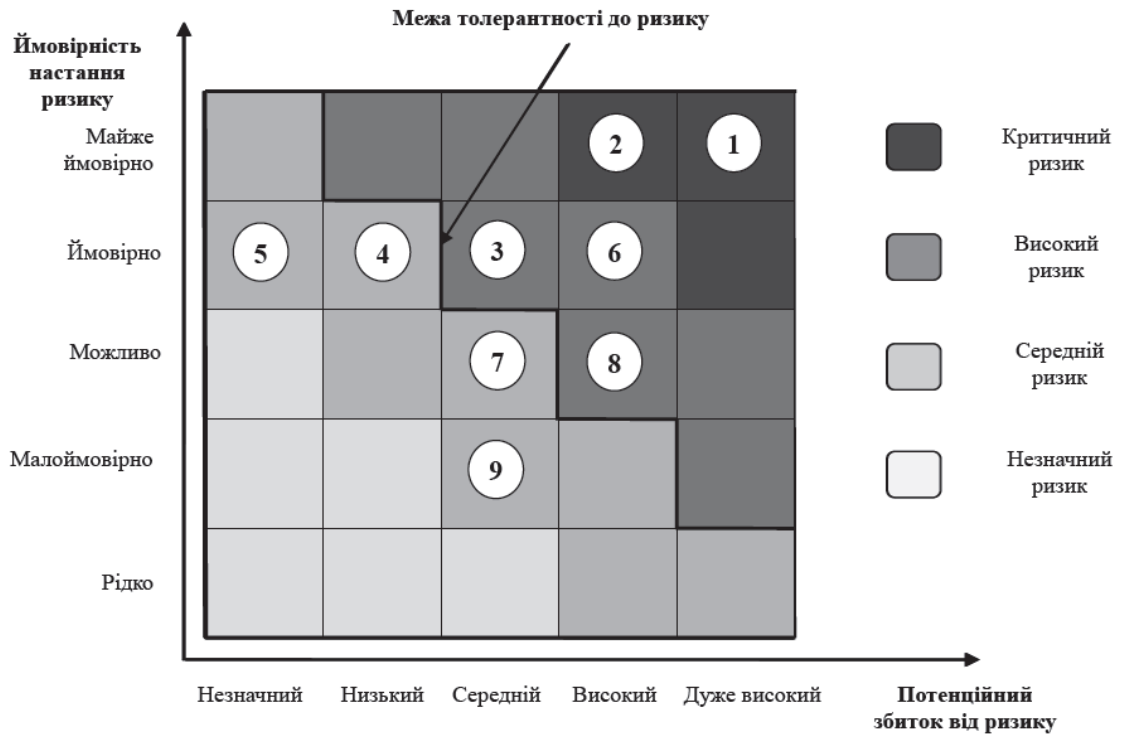

Рис. 2.8 – Карта ризиків ТОВ «ФАРТ»

- 1 - ризик зниження цін на агропродукцію;
- 2 - ризик зростання цін на енергетичні та паливні ресурси;
- 3 - ризик, пов'язаний із нестачою персоналу (сезонну) та у зв'язку із мобілізацією;
- 4 - ризик виходу з ладу та поломки сільськогосподарської техніки;
- 5 - ризик, пов'язаний із відсутністю гарантованих закупівельних цін на аграрну продукцію;
- 6 - ризик зміни державної політики щодо аграрної галузі (підняття податків, зборів тощо);
- 7 - ризик несприятливих погодних умов для зниження урожайності;
- 8 - ризик втрати врожаю через продовження військової агресії (замінування територій, пошкодження енергетичної інфраструктури тощо);

9 - ризик втрати урожайності через шкідників та хвороби рослин.

Як бачимо із наведеної карти ризиків найбільш критичними ризиками, що можуть спричинити втрату прибутку з великою ймовірністю є ризик зниження цін на агропродукцію та ризик, пов'язаний із зростанням цін на енергетичні та паливні ресурси.

До другої групи ризиків, які мають високу ймовірність та високий ступінь ризику є: ризик, пов'язаний із нестачою персоналу (сезонну) та у зв'язку із мобілізацією; ризик виходу з ладу та поломки сільськогосподарської техніки; ризик, пов'язаний із відсутністю гарантованих закупівельних цін на аграрну продукцію; ризик зміни державної політики щодо аграрної галузі (підняття податків, зборів тощо).

До ризиків із середнім і незначним ризиком із можливою і малою ймовірною подією настання є ризики несприятливих погодних умов для зниження урожайності, ризик втрати врожаю через продовження військової агресії (замінування територій, пошкодження енергетичної інфраструктури тощо), а також ризик втрати урожайності через шкідників та хвороби рослин.

Наступним кроком аналізу ризикозахищеності є кількісний аналіз ризиків можливої втрати прибутковості, і як наслідок, банкрутства підприємства. Для цього нами було використано двохфакторна модель ризику втрати платоспроможності Альтмана, моделі Таффлера та моделі О.О.Терещенко.

«У моделі Альтмана було використано «покроковий багатокритеріальний дискримінантний аналіз для виведення моделі ймовірності банкрутства на основі характеристики економічного потенціалу підприємства й результатів його діяльності за минулий період». В загальному вигляді двохфакторна модель Альтмана наведена у формулі 2.1 [16].

$$Z = -0,3877 - 1,0736x_1 + 0,0579x_2, \quad (2.1)$$

де, x_1 – коефіцієнт поточної ліквідності (покриття) – відношення суми оборотних активів до поточних зобов'язань; x_2 – коефіцієнт концентрації позикового капіталу (капіталізації) – відношення позикового капіталу до валюти балансу.

Наведена модель характеризується відносно не складним розрахунком, оскільки орієнтована на використання обмеженої кількості показників, що свідчить про її переваги для практичного застосування.

Друга модель – модель Таффлера будується на основі чотирьох факторів (формула 2.2):

$$Z = 0,53x_1 + 0,13x_2 + 0,18x_3 + 0,16x_4, \quad (2.2)$$

де, x_1 – визначається відношенням операційного прибутку до короткострокових зобов'язань; x_2 - відношення оборотних активів до загальної суми зобов'язань; x_3 - відношення короткострокових зобов'язань до загальної суми активів; x_4 – відношення виручки від реалізації до величини активів.

За результатами розрахунку моделі, якщо величина Z-рахунку більше 0,3, це свідчить, що підприємство має позитивні довгострокові перспективи, а якщо менше 0,2, банкрутство є більш ніж вірогідним.

Третя модель – модель О.О.Терещенка ймовірності банкрутства розраховується за формулою 2.3:

$$Z_{\text{ТЕР}} = 1,5X_1 + 0,08X_2 + 10X_3 + 5X_4 + 0,3X_5 + 0,1X_6; \quad (2.3)$$

де X_1 – відношення грошових надходжень до зобов'язань, X_2 – відношення валюти балансу до зобов'язань, X_3 – відношення чистого прибутку до середньорічної суми активів, X_4 – відношення прибутку до виручки від реалізації, X_5 – відношення виробничих запасів до виручки від реалізації, X_6 – відношення виручки від реалізації до основного капіталу.

Результати розрахунків ризиків втрати платоспроможності за наведеними моделями представимо у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 – Результати розрахунку ризику втрати платоспроможності та банкрутства ТОВ «ФАРТ»

Показники	Роки			Зміна показника	
	2021	2022	2023	2022-2021	2023-2022
Модель Альтмана					
X_1	1,0987	0,8798	1,2274	-0,2189	+0,3485
X_2	0,5847	0,4538	0,5259	-0,1309	+0,0721
Z	-1,4376	-1,2025	-1,5788	-0,2351	+0,3736
Модель Таффлера					
X_1	0,3045	0,1634	0,1497	-0,1411	-0,0137
X_2	1,0982	0,8796	1,3067	-0,2186	+0,4271
X_3	0,5843	0,6214	0,5018	+0,0371	-0,0196
X_4	1,5564	1,6965	2,1585	+0,1401	+0,4620
Z	0,6543	0,6384	0,7156	-0,0159	0,0772
Модель О.О. Терещенко					
X_1	3,7182	2,4897	3,9865	-1,2285	1,4968
X_2	5,8664	3,5136	4,1251	-2,3528	0,6115
X_3	0,0656	0,0621	0,0535	-0,0035	-0,0086
X_4	0,0532	0,0467	0,0255	-0,0065	-0,0212
X_5	0,0038	0,0062	0,0047	0,0024	-0,0015
X_6	0,4982	0,6210	0,8987	0,1228	0,2777
Z	6,0645	4,3175	6,8285	-1,7470	2,5110

Результати аналізу даних таблиці 2.4 та проведений розрахунок показника Z за моделлю Альтмана свідчить про низький рівень ризику втрати платоспроможності підприємства ТОВ «ФАРТ». Зменшення значення показника Z у 2023 році свідчить про підвищення рівня економічної безпеки підприємства.

За моделлю Таффлера перспективи ТОВ «ФАРТ» варто оцінювати позитивно, оскільки спостерігається зниження рівня впливу ризику втрати платоспроможності підприємства та зростає значення PAS-коефіцієнту. Все це свідчить про те, що рівень ризику втрати платоспроможності досліджуваного підприємства знижується, а результати фінансової діяльності підвищуються.

Що стосується розрахунку за моделлю О.О.Терещенко, то дані свідчать, що і за цією моделлю не має загрози ризику банкрутства для досліджуваного підприємства, адже спостерігається позитивна динаміка показника Z .

Проведений аналіз ризиків свідчить про те, що найбільшу увагу при побудові системи ризикозахищеності ТОВ «ФАРТ» слід приділяти чинникам, які були визначені та структуровані при складанні карти ризиків.

2.6 SWOT-аналіз діяльності ТОВ «ФАРТ»

За сучасних умов господарювання процес послаблення економічних позицій аграрних підприємств супроводжується необхідністю визначення пріоритетних напрямів діяльності, визначених за результатами аналізу їх сильних та слабких сторін. Вирішення цього завдання можливе за допомогою використання сучасних інструментів діагностики підприємств, серед яких особливої уваги заслуговує SWOT-аналіз як ефективний спосіб виявлення можливих ризиків, а також можливостей розвитку підприємства [17].

На підставі результатів аналізу зовнішнього середовища розробляються рекомендації, що мають на меті усунути виявлені слабкі сторони та ефективно використати наявний потенціал, сильні сторони.

Методика SWOT-аналізу першочергово виявляє сильні та слабкі сторони, можливості й загрози, а вже на підставі цього визначає ланцюжок зв'язків між ними, які у подальшому можуть бути використані для формування перспективної стратегії розвитку аграрного підприємства.

До сильних сторін підприємства слід віднести внутрішні можливості та ресурси, які можуть забезпечити формування конкретних переваг підприємства. До слабких сторін відносять ті види діяльності, які виконуються не якісно, або ж ускладнюють досягнення стратегічних і тактичних цілей підприємства.

Використання «методу SWOT дає можливість встановити причинно-наслідкові зв'язки між сильними та слабкими сторонами, які притаманні організації, а також зовнішніми загрозами та можливостями. SWOT-аналіз визначає, що стратегія повинна якнайкраще поєднувати внутрішні можливості компанії (її сильні і слабкі сторони) і зовнішню ситуацію (частково відображену в можливостях та загрозах)» [18].

Методика проведення SWOT-аналізу передбачає виконання декількох етапів. На першому етапі визначаються власне сильні та слабкі сторони підприємства. Для цього складається перелік параметрів, за якими буде відбуватися оцінка внутрішнього середовища підприємства. На другому етапі визначаються ринкові можливості й загрози. Цей етап дає можливість оцінити ситуацію на ринку та визначити, які є можливості, а також те, які загрози необхідно врахувати для забезпечення стійкості на ринку. На третьому етапі здійснюється зіставлення сильних і слабких сторін підприємства з можливостями й загрозами зовнішнього середовища [18].

У таблиці 2.5 наведено узагальнені результати SWOT-аналізу ТОВ «ФАРТ».

Таблиця 2.5 - SWOT-аналіз діяльності ТОВ «ФАРТ»

	О (opportunities) Можливості:	Т (threats) Загрози:
	<ul style="list-style-type: none"> - державна підтримка підприємств аграрного сектору - підвищення продуктивності праці - покращення виробничої інфраструктури - оптимізація посівних площ для зміни сіво змін - удосконалення технологічних процесів - залучення інвесторів для масштабування діяльності 	<ul style="list-style-type: none"> - зниження закупівельних цін на продукцію - посилення конкуренції - посилення військової агресії - збільшення податкового тиску - зростання цін на енергетичні та паливні ресурси - нестача персоналу - несприятлива економічна ситуація в державі
S (strength) Сильні сторони:	Поле «СІМ»	Поле «СІЗ»
<ul style="list-style-type: none"> - достатній банк земельних ресурсів - достатня матеріально-технічна база - сприятливі погодні умови для ведення агробізнесу - досвідчений персонал - високоефективні технології вирощування та збирання врожаю - наявність сучасної систем зрошення - конкурентна цінова політика - спрямована на розвиток стратегія підприємства - високий контроль якості 	<p>Максимально ефективно використовувати змелений банк та посилювати використання нових технологій й досвідчених працівників для вирощування найбільш рентабельних видів зернових та інших культур</p>	<p>Удосконалювати стратегію розвитку з урахуванням посилення рівня конкуренції. Розвивати диференційовану систему мотивації для залучення і утримання кваліфікованого персоналу</p>
W (weaknesses) Слабкі сторони:	Поле «СЛМ»	Поле «СЛЗ»
<ul style="list-style-type: none"> - вузька спеціалізація та асортимент продукції - недосконала система управління - відсутність системи управління ризиками - високий рівень витрат - низький рівень рентабельності діяльності - висока залежність від цін на паливні та енергетичні ресурси - зниження продуктивності праці 	<p>Модернізація та автоматизація виробничих процесів дасть можливість підвищити продуктивність та знизити собівартість продукції.</p>	<p>Впровадити систему управління ризиками для зменшення впливу загроз зовнішнього середовища на діяльність підприємства. Оптимізувати товарну структуру для вирощування більш високо рентабельних культур</p>

За результатами проведеного SWOT-аналізу можемо зробити висновок про те, що у ТОВ «ФАРТ» є достатньо велика кількість сильних сторін, що дозволяють йому досягати визначених конкурентних переваг на ринку. Водночас, слабкими сторонами досліджуваного підприємства є вузька спеціалізація та асортимент продукції, що створює певні ризики у діяльності, зниження продуктивності праці тощо. Також варто зазначити, що існує низка загроз, зокрема - зниження закупівельних цін на продукцію, збільшення податкового тиску, зростання цін на енергетичні та паливні ресурси, нестача персоналу внаслідок міграційних процесів та мобілізації, які створюють серйозні ризики у діяльності підприємства.

Висновки до другого розділу

Аналіз аграрної галузі України засвідчив, що Україна входила до п'ятірки найбільших експортерів зернових у світі. Основними викликами для аграрного експорту за сучасних умов є: порушення виробничо-збутових логістичних ланцюгів: знищення або неповна завантаженість виробничих потужностей; забруднення, мінування або окупація сільськогосподарських угідь; недостатність спеціалізованих складів для зберігання продукції, призначеної для експорту; неможливість вільного пересування вантажів, особливо морськими шляхами; недостатність рухомого складу – вагонів та вантажних автомобілів; протекціонізм окремих країн тощо.

Об'єктом дослідження у дипломній роботі було ТОВ «ФАРТ» - сільськогосподарське підприємство, яке відноситься до вітчизняного агропромислового комплексу та здійснює вирощування зернових, технічних та інших культур. Основними видами діяльності підприємства є такі: вирощування зернових і бобових культур, а також насіння олійних культур.

За досліджуваний період 2021-2023 рр підприємство працювало прибутково. З об'єктивних причин у 2022 році майже по усіх показниках спостерігається падіння. Зокрема, чистий дохід скоротився на 15,3%, валовий прибуток на 28,3%, фінансові результати до оподаткування на 18,6%, чистий прибуток на 18,7%. У 2023 році спостерігається поступове відновлення обсягів діяльності. Хоча показник чистого прибутку залишається все ще нижчим за рівень 2021 року. Також демонструють падіння показники рентабельності доходу та рентабельності фондів.

Аналіз ризикозахищеності досліджуваного підприємства було проведено з використанням якісних та кількісних методів, зокрема карти ризиків та моделей ризику втрати платоспроможності Альтмана, Таффлера та О.О.Терещенко. За результатами аналізу було визначено, що найбільш критичними ризиками, що можуть спричинити втрату прибутку з великою ймовірністю є ризик зниження цін на агропродукцію та ризик, пов'язаний із зростанням цін на енергетичні та паливні ресурси.

Окрім цього високий ступінь ймовірності мають ризик, пов'язаний із нестачею персоналу (як сезонну), так і у зв'язку із мобілізацією; ризик виходу з ладу та поломки сільськогосподарської техніки; ризик, пов'язаний із відсутністю гарантованих закупівельних цін на аграрну продукцію; ризик зміни державної політики щодо аграрної галузі (підняття податків, зборів тощо).

Стратегічний аналіз діяльності було виконано за допомогою методу SWOT-аналізу. За результатами якого було визначено сильні та слабкі сторони у його внутрішньому середовищі, а також можливості і загрози зовнішнього середовища та визначено стратегії, які допоможуть досліджуваному підприємству покращити свою позицію на ринку та підвищити рівень ризикозахищеності.

3 РОЗВИТОК УПРАВЛІННЯ РИЗИКОЗАХИЩЕНІСТЮ ТОВ «ФАРТ»

3.1 Розробка концепції управління ризиками ТОВ «ФАРТ»

За сучасних умов невизначеності зовнішнього середовища управління ризиками є одним із ключових управлінських процесів. Особливо вагомого значення він набуває в умовах нестабільної економіки, відповідно ігнорування або несистемне фрагментарне управління ризиками вкрай негативно впливає на результати діяльності суб'єкта господарювання.

Варто зазначити, що значимість такого управління дуже часто недооцінюється керівниками досліджуваного підприємства, а отже формування концепції управління ризиками має вагоме практичне значення.

Сьогодні основним вектором системи управління стає не максимізація прибутку, а успішне елімінування впливу ризикових ситуацій. У кризових умовах такий підхід набуває особливої актуальності. Це потребує відповідної зміни у системі менеджменту [19].

Концептуальною основою системи ризик-менеджменту підприємства є прийняття управлінських рішень на підставі оцінки загроз зовнішнього середовища та запобігання потенційним негативним наслідкам виявлених загроз. Основною метою впровадження системи управління ризиками – є досягнення стійкого функціонування й ефективного розвитку підприємства завдяки підвищенню адаптаційних можливостей підприємства, зниження негативного впливу ризикових ситуацій на основі оптимально обґрунтованого розподілу ресурсів й ефективного використання виробничого-збутового потенціалу підприємства.

Процес управління ризиками підприємства пов'язаний із вирішенням низки завдань, зокрема: аналіз потенційних загроз і небезпек; оцінка та зіставлення ймовірних втрат та доходів; вибір найбільш прийнятної альтернативи; реалізація заходів, спрямованих на зменшення негативних наслідків небажаного розвитку подій [19].

Розробка та реалізація системи управління ризиками ТОВ «ФАРТ» має відбуватися за певною логікою та містити такі етапи (рис. 3.1).

Перший етап є винятково важливим, оскільки саме на ньому відбувається ідентифікація та подальша структуризація ризиків. Для виконання цього необхідно здійснити комплексний аналіз різних джерел інформації щодо потенційних ризикових ситуацій та загроз у діяльності підприємства, а також ймовірності настання цих ризикових подій. За результатами такого аналізу складається перелік потенційних ризиків, які доцільно структурувати за такими напрямками діяльності: виробничі (операційні) ризики; фінансові ризики; інвестиційні ризики. Далі слід у кожній групі ризиків здійснити деталізацію, наприклад, операційні ризики деталізуються на природньо-кліматичні, майнові, ресурсні, логістичні, технічні, організаційно-управлінські тощо.

На другому етапі необхідно провести кількісний та якісний аналіз ризиків методами, які найбільш точно дозволяють це зробити з урахуванням специфіки аграрного підприємства. Для кожного із типів ризиків мають бути обрані критерії та показники, на підставі яких будуть визначені рівень і ступінь прояву ризику та його негативних наслідків. Наприклад, для фінансових ризиків це можуть бути показники ліквідності, платоспроможності, забезпечення власними джерелами фінансування тощо.

Третій етап безпосередньо пов'язаний із розробкою системи ризикозахищеності підприємства. На цьому етапі винятково важливим є правильно обрати методи, які дозволять знизити або взагалі уникнути ризиків.

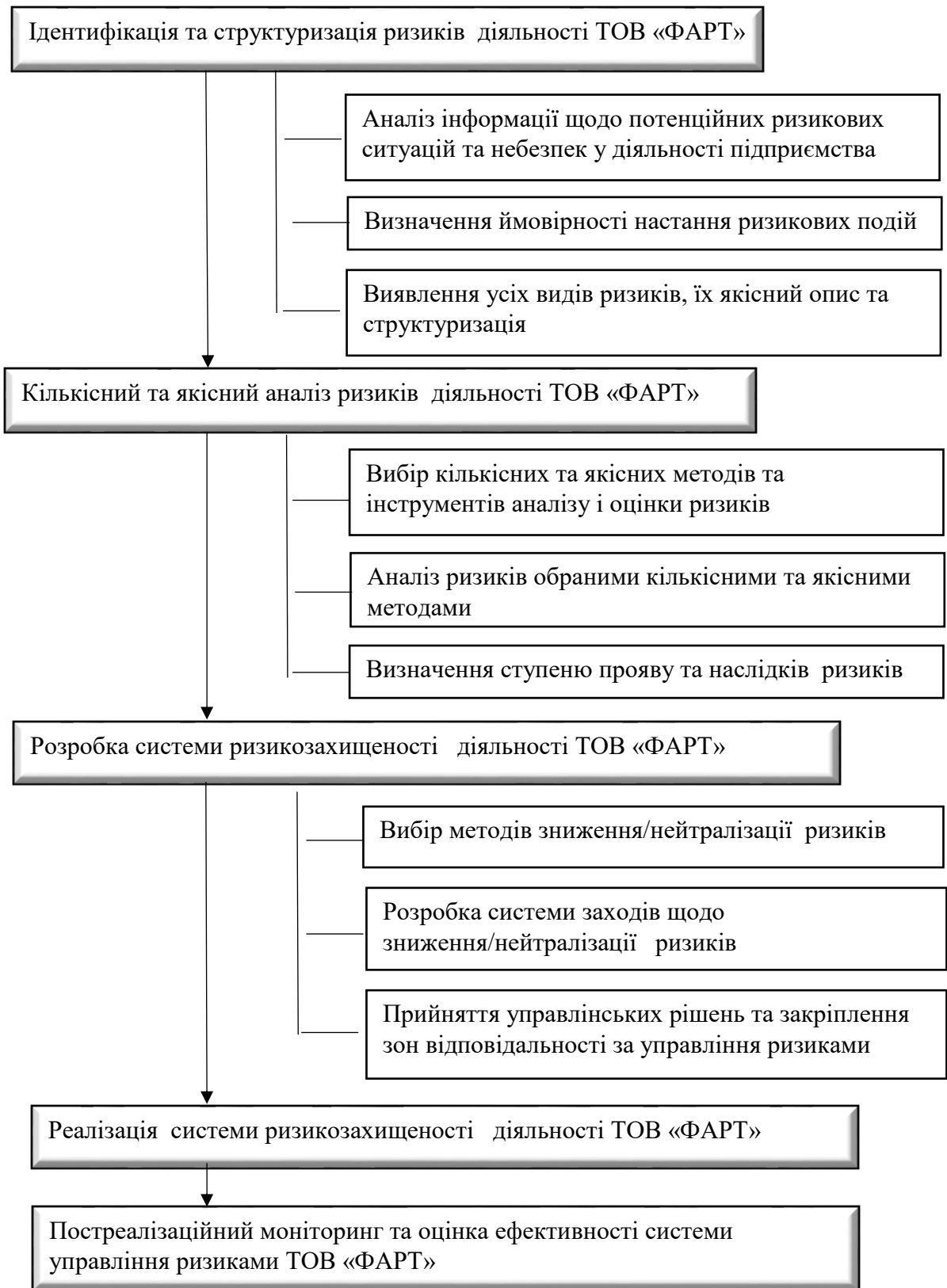

Рис. 3.1 – Етапи розробки та реалізації системи управління ризиками ТОВ «ФАРТ»

Для підприємств агропромислового комплексу такими методами найчастіше є: страхування, уникнення ризику (лімітування, диверсифікація, хеджування, самострахування тощо).

З урахуванням обраних методів управління ризиками мають прийматися відповідні управлінські рішення та закріплюватися зони відповідальності за функціональні підсистеми управління ризиками.

На наступному етапі відбувається безпосередньо реалізація системи ризикозахищеності з розробкою внутрішніх нормативних документів та процедур.

Заключний етап – це етап постреалізаційного моніторингу після реалізації системи управління ризиками, а також оцінка ефективності проваджуваних заходів.

Базовими показниками, за якими варто оцінювати рівень безпеки підприємства, внаслідок реалізованої системи управління ризиками є такі: рівень фінансової стійкості; позитивна динаміка ліквідності та платоспроможності підприємства; майновий стан підприємства; частка ринку підприємства тощо.

Більш деталізована схема концепції управління ризиками ТОВ «ФАРТ!» наведено на рис. 3.2.

З наведеної схеми випливає, що замкнутість процесу управління ризиками в єдиний контур управління дозволяє реалізувати безперервне функціонування прямих і зворотних зв'язків, що у практичній діяльності підприємства проявляється в постійному аналізі ризикових ситуацій, розробці заходів з нейтралізації ризиків, їх здійсненні й наступному коригуванні за результатами оцінки ефективності проведених заходів.

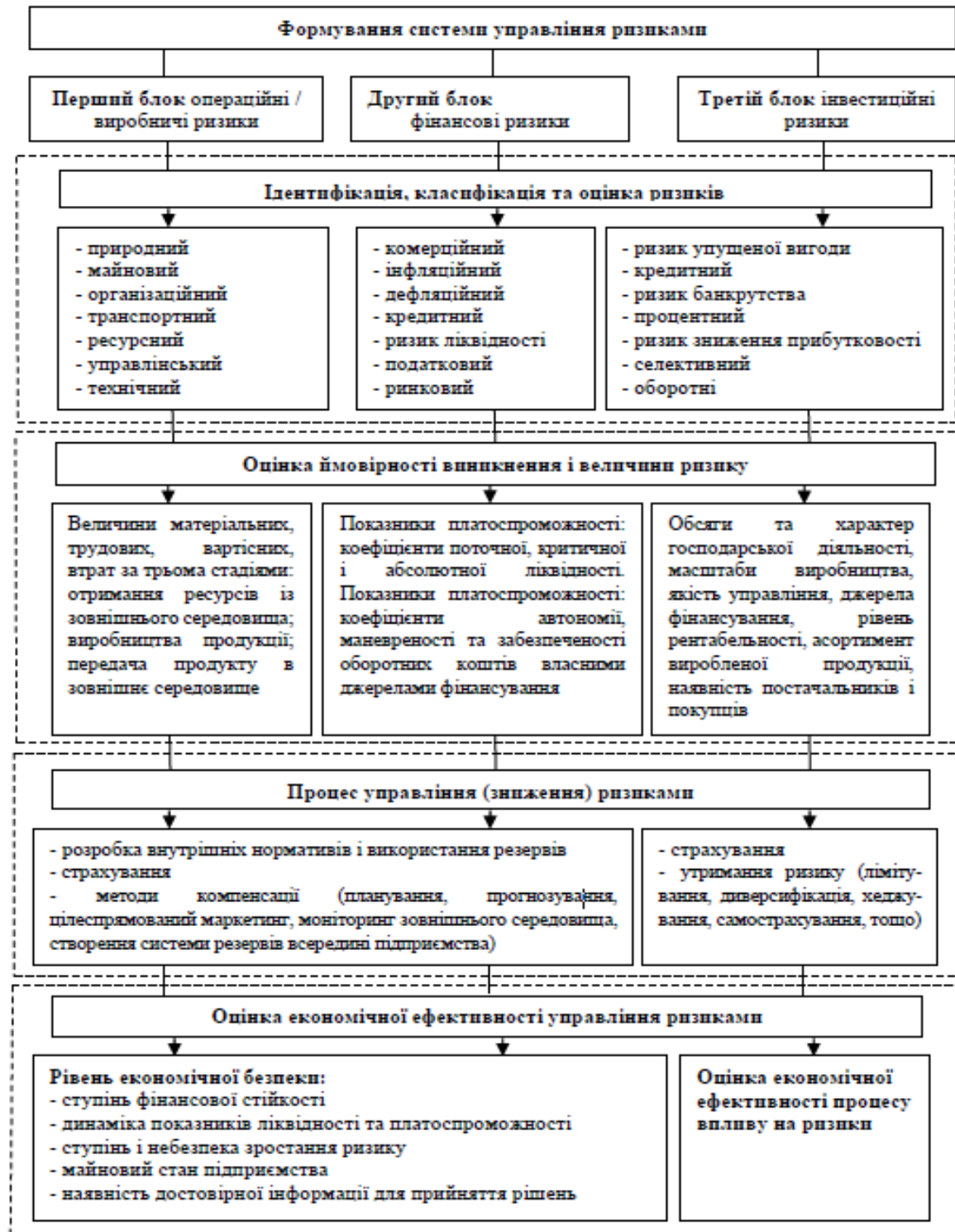

Рис. 3.2 – Загальна концепція формування системи управління ризиками підприємства [19]

Таким чином, «система управління ризиками являє собою упорядковану сукупність таких заходів як: визначення мети управління ризиком, виявлення ймовірності настання ризикових подій, визначення рівня та величини ризику, аналізу зовнішнього середовища, вибору стратегії управління ризиками та визначення прийомів ризик-менеджменту, необхідних для нейтралізації або мінімізації впливу на ризик» [19].

Від ефективності здійснення ризик-менеджменту залежать перспективи не тільки майбутнього розвитку, а й функціонування підприємства як суб'єкта ринку. «Комплексне управління ризиками дасть можливість досліджуваному підприємству не тільки мінімізувати можливі втрати від конкретної угоди чи операції, а й за професійного їх здійснення можливість прийняти обґрунтоване управлінське рішення щодо вибору напрямів діяльності підприємства та отримати максимально можливий прибуток за конкретної ринкової ситуації» [20].

3.2 Прогнозування ризиків підприємства з використанням кореляційно-регресійного аналізу

На сучасному етапі розвитку перед аграрними підприємствами постають виклики, що спричинені високою мінливістю зовнішнього середовища через політичну та економічну нестабільність, активізацію бойових дій, зростання глобальної конкуренції, постійні технологічні інновації та зміни в споживчих уподобаннях. Крім того, в умовах військової агресії в Україні, управління ризиками аграрного підприємства потребує особливого підходу, враховуючи потребу в адаптації до цих умов системи ризикозахищеності. У цьому контексті прогнозування ризиків з використанням кореляційно-регресійного аналізу

дозволяє ідентифікувати ключові чинники, що впливають на ефективність та стійкість функціонування на ринку підприємства, та приймати більш обґрунтовані управлінські рішення, спрямовані на збереження фінансової стійкості в умовах кризи.

«Кореляційно-регресійний аналіз розв'язує два основні завдання: визначення за допомогою рівнянь регресії аналітичної форми зв'язку між результативним і факторним показниками та встановлення рівня щільності зв'язку між ними. Метою кореляційно-регресійного аналізу є встановлення конкретної аналітичної залежності одного або декількох результативних показників від одного або декількох факторних. Таку залежність подають за допомогою математичної моделі, що задається певним рівнянням регресії. Найчастіше застосовують рівняння регресії, які відображають зв'язок одного результативного показника з одним факторним показником (парна регресія) або декількома (багатофакторна регресія)» [24].

Результати аналізу, проведеного у другому розділі дипломної роботи свідчить про те, що на діяльність аграрних підприємств, до яких належить і ТОВ «ФАРТ» впливає велика кількість чинників, що є загрозами для стійкого функціонування підприємства на ринку. В свою чергу, це зумовлює необхідність застосування методів кореляційно-регресійного аналізу для визначення причинно-наслідкових зв'язків між показниками, що можуть провокувати виникнення ризикових ситуацій. Для цього необхідно встановити причинно-наслідкові зв'язки між факторними та результативними ознаками за допомогою рівняння регресії та визначити щільність цих зв'язків за допомогою коефіцієнта кореляції. Такий метод дозволяє кількісно виміряти та оцінити щільність взаємодії факторних ознак та ступінь їхнього впливу на результативні показники. В подальшому результати кореляційно-регресійного аналізу використовується для прийняття та обґрунтування управлінських рішень щодо прогнозованих ризиків, які можуть негативно вплинути на результативні ознаки.

За результатами проведеного у другому розділі дипломної роботи аналізу ризикозахищеності та SWOT-аналізу ТОВ «ФАРТ» було визначено, що на ефективність діяльності досліджуваного підприємства суттєво впливає наявність ризиків, пов'язаних із браком як сезонного, так і постійного персоналу. Адже на ефективність діяльності аграрного підприємства прямолінійно впливає чисельність працівників, рух персоналу з урахуванням такого чинника в сільському господарстві як сезонність робіт. З урахуванням цього, рішення пов'язані із рухом персоналу мають бути обґрунтованими з точки зору їхнього впливу на інші результативні показники діяльності.

Аналітичні дані щодо руху персоналу дають можливість відслідковувати не лише динаміку цих показників, а також розуміти закономірності їхнього впливу на ймовірність виникнення ризикових ситуацій. З урахуванням цього проведемо моделювання та прогнозування залежності коефіцієнта фінансового ризику від коефіцієнта загального обороту робочої сили за 2021-2023 роки за допомогою однофакторної лінійної моделі регресії.

Для побудови регресійної моделі в якості чинника факторної ознаки (X_i) буде виступати коефіцієнт загального обороту робочої сили, а результативним показником – коефіцієнт фінансового ризику (Y_i).

Коефіцієнт обороту робочої сили визначається відношенням кількості працівників, прийнятих та звільнених за звітний період, до середньооблікової чисельності працівників.

Коефіцієнт фінансового ризику показує, скільки одиниць залучених коштів припадає на одиницю власних і визначається відношенням величини залученого капіталу до величини власного капіталу.

«Чим вищим є значення коефіцієнту фінансового ризику, тим вищим буде ризик інвестування капіталу у розвиток підприємства. Нормативне значення коефіцієнту фінансового ризику $< 0,5$, якщо коефіцієнт фінансового ризику > 1 – це є критичним для підприємства. Рекомендоване значення цього показника < 1 .

Зазначений коефіцієнт є узагальнюючим для аналізу фінансової стійкості підприємства та уникнення фінансового ризику з можливістю настання кризи. Зростання значення цього коефіцієнту свідчить про посилення залежності суб'єкта господарювання від залучених коштів і, відповідно, зниженні його фінансової стійкості» [22].

Інформаційною базою для побудови рівняння регресії будуть слугувати дані розрахованих коефіцієнтів фінансового ризику та обороту робочої сили, що наведені у таблиці 3.1

Таблиця 3.1 – Вихідні дані для побудови рівняння регресії

Роки	Коефіцієнт фінансового ризику, (Y_i)	Коефіцієнт обороту робочої сили, (X_i)
2021	0,557	10,38
2022	0,545	15,52
2023	0,578	23,67

Для визначення регресійної залежності приймемо, що між факторним та результативним показником існує лінійна залежність, яка виражається формулою (3.1):

$$Y_p = a_1X + a_0 \quad (3.1)$$

Після обробки статистичних даних нами було отримано лінійну регресійну модель залежності коефіцієнта фінансового ризику від коефіцієнта загального обороту робочої ТОВ «ФАРТ» за статистичними показниками 2021-2023 рр, яка має вигляд (ф.3.2):

$$Y_p = -0,36X + 0,69 \quad (3.2)$$

Значення коефіцієнта a_1 $-0,36$, що свідчить про те, що зі зниженням коефіцієнта загального обороту робочої сили на 1% коефіцієнт фінансового ризику знизиться на 0,36 пункти.

Значення коефіцієнту a_0 реального економічного змісту не має, оскільки модель є лінійною та однофакторною.

Для підтвердження коректності сформованої моделі нами було також розраховано критерії Фішера, критерій Стюдента та коефіцієнт кореляції (таблиця 3.2).

Критерій Фішера використовується для перевірки рівності дисперсій двох вибірок та відноситься до критеріїв розсіювання.

При формуванні регресійної моделі критерій Фішера дає можливість оцінювати значимість розробленої моделі. Найчастіше він використовується для перевірки доцільності включення або виключення незалежних змінних, що виступають факторними ознаками у регресійну модель.

При перевірці гіпотези про рівність середніх значень у двох вибірках з використанням критерію Стюдента має сенс заздалегідь перевірити гіпотезу про рівність дисперсій. Якщо вона вірна, то для порівняння середніх величин варто скористатися більш вагомим критерієм.

«Під час статистичного аналізу лінійного рівняння регресії важливим показником якості моделі, ступеня впливу факторної ознаки на результативний показник є коефіцієнт кореляції, який вимірює ступінь залежності результативного показника від факторної ознаки. Отримані залежності оцінюють за рівнем показників щільності зв'язку. Вважають, якщо його абсолютна величина менша 0,3 – зв'язок слабкий; коли вона в межах 0,3-0,7 – середній, якщо

0,7 – тісний і коли абсолютна величина дорівнює 1 – то це вказує на практично-функціональний зв'язок» [22].

Таблиця 3.2 – Зведені дані розрахунку критеріїв Фішера, Стьюдента та коефіцієнта кореляції

Назва критерію	Розрахункове значення критерію	Табличне значення критерію	Висновок
Критерій Фішера	$F_{\text{розра}} = 1,37$	$F_{\text{табл}} = 0,0049$	Перевищення розрахункового значення критерію Фішера над табличним свідчить про адекватність сформованої моделі та її придатність для прогнозування факторної та результативної однак та можливість проведення подальшого прогнозування з використанням моделі
Критерій Стьюдента	$t_{\text{розра}} = 1,21$	$t_{\text{табл}} = 0,06$	Перевищення розрахункового значення критерію Стьюдента над табличним свідчить про те, що коефіцієнт кореляції сформованої лінійної моделі регресії є значимим
Коефіцієнт кореляції	$r = 0,51$	$r = 0,51$	Отримане значення коефіцієнта кореляції свідчить про прямий зв'язок між факторною та результативною ознаками. Щільність зв'язку між факторною і результативною ознакою є середньою

Як бачимо з даних, наведених у таблиці, значення коефіцієнту кореляції для регресійної моделі залежності коефіцієнта фінансового ризику та коефіцієнту обороту робочої сили за досліджуваний період є середнім.

Далі за допомогою наведеної регресійної моделі розрахуємо прогнозні значення коефіцієнта фінансового ризику для ТОВ «ФАРТ» на 2025-2026 рр (табл. 3.3, рис. 3.3).

Таблиця 3.3 – Розрахунок прогнозного значення коефіцієнта фінансового ризику ТОВ «ФАРТ» на 2025-2026 рр

Роки	Коефіцієнт фінансового ризику, (Y_i)	Прогнозне значення коефіцієнту фінансового ризику, (\bar{Y}_i)
2021	0,557	
2022	0,545	
2023	0,578	
2025		0,535
2026		0,529

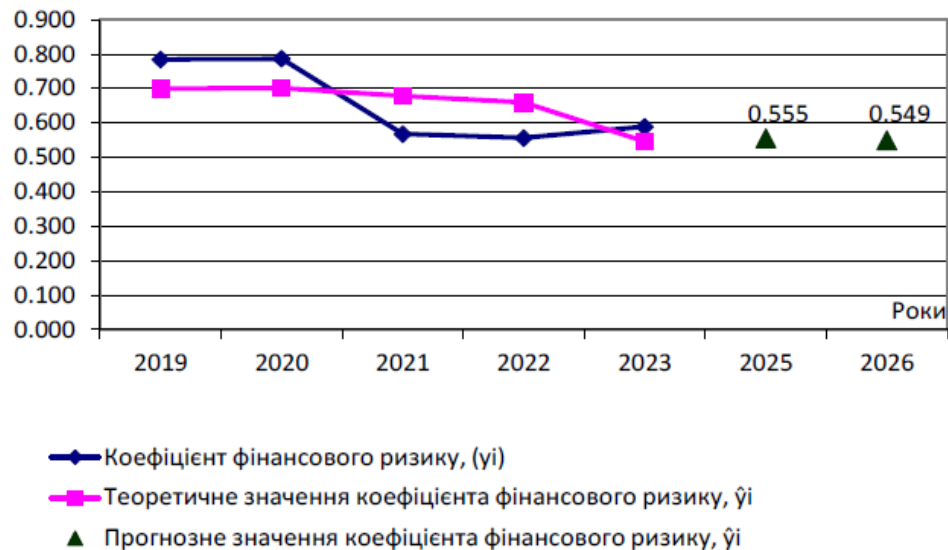

Рис. 3.3 – Прогнозні значення коефіцієнту фінансового ризику

За результатами проведеного моделювання та прогнозування ризику фінансового стану досліджуваного підприємства з використанням методів кореляційно-регресійного аналізу діяльності ТОВ «ФАРТ» та системи управління ризиками, можемо зробити висновок про те, що прогнозне значення коефіцієнту фінансового ризику на 2025-2026 роки має позитивну тенденцію до зниження. В загальному метод кореляційно-регресійного аналізу може бути

використаний для прогнозування впливу й інших факторів та результативні показники діяльності підприємства.

Також варто зазначити, що у реальній практиці ведення бізнесу аграрного підприємства слід обрати найбільш ефективні методи управління ризиками, враховуючи особливості виробничого процесу аграрного виробництва та чинники, що впливають на нього. За результатами сформованої системи управління ризиками слід уникати невизначеності та ризикових ситуацій та за можливістю зменшувати вплив загроз та ризиків на виробничо-господарську діяльність підприємства.

Висновки до третього розділу

Концептуальною основою системи ризик-менеджменту ТОВ «ФАРТ» є необхідність прийняття управлінських рішень з урахуванням ризиків та загроз зовнішнього середовища з метою запобігання потенційним негативним наслідкам виявлених ризиків. Основною метою впровадження системи управління ризиками – є досягнення стійкого функціонування й ефективного розвитку підприємства завдяки підвищенню адаптаційних можливостей підприємства, зниженню негативного впливу ризикових ситуацій на основі оптимально обґрунтованого розподілу ресурсів й ефективного використання виробничого-збутового потенціалу підприємства.

Розроблена в кваліфікаційній роботі концептуальна схема розробки та реалізації системи управління ризиками ТОВ «ФАРТ» описує логіку її формування, що передбачає такі укрупнені етапи: ідентифікація та структуризація ризиків діяльності; кількісний та якісний аналіз ризиків діяльності; розробка системи ризикозахищеності діяльності; реалізація системи ризикозахищеності діяльності та постреалізаційний моніторинг та оцінка

ефективності системи управління ризиками досліджуваного підприємства. Кожний із наведених етапів детально описаний із зазначенням методів та інструментів, які доцільно використовувати. З урахуванням обраних методів управління ризиками мають прийматися відповідні управлінські рішення та закріплюватися зони відповідальності за функціональні підсистеми управління ризиками.

Для формування ефективної системи ризикозахищеності підприємства велике значення має вірний прогноз виникнення можливих ризикових ситуацій. З цією метою було запропоновано для ТОВ «ФАРТ» використання кореляційно-регресійного аналізу для визначення прогнозних значень коефіцієнту фінансового ризику підприємства.

ВИСНОВКИ

Природа функціонування будь-якого суб'єкта господарювання потребує впровадження у практику його діяльності формалізованої системи ризик-менеджменту. Основою управління ризикозахищеністю є цілеспрямований пошук та організація роботи зі зниження ризику, отримання позитивних результатів у невизначеній господарській ситуації, а мірою ризикозахищеності є ймовірність досягнення поставлених мети та завдань.

В першому розділі дипломної роботи нами було досліджено теоретико-методологічні засади управління ризиками. Визначено сутність, роль та місце управління ризиками в системі менеджменту підприємства.

Основна мета управління ризиками фінансово-господарської діяльності полягає і усуненні або мінімізації негативного впливу ризиків на результати діяльності підприємства, на основі прогнозування виникнення ризикової події та реалізації заходів з ризик-менеджменту.

Діяльність підприємств агропромислового сектору нерозривно пов'язана із ризиками. Сільськогосподарське підприємництво є особливо ризиковим за сьогоdnішніх умов, адже стикається не лише із типовими ризиками, на кшталт, природньо-кліматичних, алей й логістичними, валютними, кадровими тощо.

З урахуванням неминучості ризиків, що супроводжують діяльність аграрного підприємства, вкрай важливим є вміння правильно оцінювати ситуацію та обирати методи управління, які будуть спрямовані на зниження ризику.

Об'єктом аналізу у кваліфікаційній роботі було обрано ТОВ «ФАРТ», основними напрямом діяльності якого є вирощування зернових і бобових культур, а також насіння олійних культур.

За досліджуваний період 2021-2023 рр підприємство працювало прибутково. З об'єктивних причин у 2022 році майже за усіма техніко-економічними показниками відбулося падіння. У 2023 році спостерігається поступове відновлення обсягів діяльності та фінансових результатів підприємства. Хоча показник чистого прибутку залишається все ще нижчим за рівень 2021 року. Також демонструють падіння показники рентабельності доходу та рентабельності фондів. Така ситуація пов'язана із зростанням усіх елементів витрат підприємства. За досліджуваний період суттєво збільшилась середньорічна вартість основних виробничих фондів за рахунок придбання зернозбиральної техніки, що свідчить про суттєве оновлення матеріально-технічної бази підприємства.

Аналіз ризикозахищеності досліджуваного підприємства було проведено з використанням якісних та кількісних методів, зокрема карти ризиків та ризику втрати платоспроможності за моделями Альтмана, Таффлера та Терещенко. За результатами сформованої карти ризиків було визначено, що найбільш критичними ризиками, що можуть спричинити втрату прибутку з великою ймовірністю є ризик зниження цін на агропродукцію та ризик, пов'язаний із зростанням цін на енергетичні та паливні ресурси. Високий ступінь ймовірності мають ризик, пов'язаний із нестачею персоналу (як сезонну), так і у зв'язку із мобілізацією; ризик виходу з ладу та поломки сільськогосподарської техніки; ризик, пов'язаний із відсутністю гарантованих закупівельних цін на аграрну продукцію; ризик зміни державної політики щодо аграрної галузі (підняття податків, зборів тощо).

Результати розрахунків за моделями Альтмана, Таффлера та Терещенко свідчать про низький рівень ризику втрати платоспроможності досліджуваного підприємства.

Стратегічний аналіз діяльності було виконано за допомогою методу SWOT-аналізу. За результатами аналізу можемо зробити висновок про те, що у

ТОВ «ФАРТ» є достатньо велика кількість сильних сторін, що дозволяють йому досягати визначених конкурентних переваг на ринку. Водночас, слабкими сторонами досліджуваного підприємства є вузька спеціалізація та асортимент продукції, що створює певні ризики у діяльності, зниження продуктивності праці тощо. Також варто зазначити, що існує низка загроз, зокрема - зниження закупівельних цін на продукцію, збільшення податкового тиску, зростання цін на енергетичні та паливні ресурси, нестача персоналу внаслідок міграційних процесів та мобілізації, які створюють серйозні ризики у діяльності підприємства.

В загальному можемо зробити висновок про те, що підприємство намагається нарощувати свою діяльність, не дивлячись на усі ризики і проблеми, які супроводжують аграрну галузь внаслідок військових дій.

В проектно-рекомендаційному розділі кваліфікаційної роботи нами було розроблено рекомендації щодо формування системи ризикозахищеності ТОВ «ФАРТ». Зокрема обґрунтовано, що розробка та реалізація системи управління ризиками досліджуваного підприємства має відбуватися за певною логікою та містити етапи, що наведені у кваліфікаційній роботі. Кожний із наведених етапів детально описаний із зазначенням методів та інструментів, які доцільно використовувати для подальшого прийняття управлінських рішень. Обґрунтовано, що найбільш ефективними методами регулювання та уникнення ризиків досліджуваного підприємства з урахуванням його специфіки є страхування, а також методи уникнення ризику, зокрема, диверсифікація, лімітування, хеджування, самострахування тощо.

У аналітичному розділі нами було визначено, що на ефективність діяльності досліджуваного підприємства суттєво впливає наявність ризиків, пов'язаних із браком як сезонного, так і постійного персоналу. З урахуванням цього було проведено моделювання та прогнозування залежності коефіцієнта

фінансового ризику від коефіцієнта загального обороту робочої сили за 2021-2023 роки за допомогою однофакторної лінійної моделі регресії.

За результатами проведеного моделювання та прогнозування ризику фінансового стану досліджуваного підприємства, можемо зробити висновок про те, що прогнозне значення коефіцієнту фінансового ризику на 2025-2026 роки має позитивну тенденцію до зниження. В загальному метод кореляційно-регресійного аналізу може бути використаний для прогнозування впливу й інших факторів ризику та результативні показники діяльності підприємства.

Загалом, розроблені в кваліфікаційній роботі рекомендації щодо управління ризикозахищеністю сільськогосподарського підприємства носять прикладний характер та можуть бути рекомендованими до впровадження у практику діяльності ТОВ «ФАРТ».

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Лагунова І. А. Сутність та принципи концепції ризик-менеджменту / І. А. Лагунова // Актуальні проблеми державного управління. - 2018. - № 1. - С. 44-51. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2018_1_9
2. Балдинюк, В. (2023). Управління ризиками господарської діяльності підприємства та шляхи їх зниження. Економіка та суспільство, (57). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-1>
3. І.П. Миколайчук Формування організаційно-економічного механізму управління ризикозахищеністю підприємства // Академічний огляд. 2018. № 2 (49). - Режим доступу: <https://acadrev.duan.edu.ua/images/PDF/2018/2/5.pdf>
4. Михайленко О.В., Ніколаєнко С.М., Насіканова О.О. Управління ризиками діяльності підприємства // Михайленко О.В./ Проблеми системного підходу в економіці. - ВИПУСК № 6(62), 2017. - Режим доступу: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/6_62_1_2017_ukr/24.pdf
5. Stetsiuk, P., & Hudz, O. (2014). Conceptual basis of management enterprise risk management. Ekonomika APK, 21(11), 61-68. - Режим доступу: <https://eapk.com.ua/uk/journals/tom-21-11-2014/kontseptualni-osnovi-upravlinnya-rizikozakhishchenistyu-pidpriyemstva>
6. І.В. Артищук Управління ризикозахищеністю підприємства / Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.5. - Режим доступу: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2011/21_5/153_Art.pdf
7. Назарчук Т.В., Косіюк О.М. Менеджмент організацій. Навчальний посібник / Т.В. Назарчук, О.М. Косіюк – К.: Центр учбової літератури, 2024. – 490с. (ISBN 978-611-01-3000-4)
8. Руденко, С., Гіржева, О., Рижикова, Н., & Накісько, О. (2023). Ризик-менеджмент у системі антикризового стратегічного управління аграрних

- підприємств. Modeling the development of the economic systems, (3), 155–162. <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-9-21>
9. Балдинюк, В. (2023). Управління ризиками господарської діяльності підприємства та шляхи їх зниження. Економіка та суспільство, (57). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-57-1>
10. Євтушенко Н.О., Захаржевська А.А., (2022) Особливості формування механізму розвитку управління ризиками в підприємствах / Економічний простір No 182, 2022. - Режим доступу: <https://prostr.dp.ua/index.php/journal/article/view/1190/1146>
11. Самошкіна, І., & Гриб, Є. (2023). Фінансовий механізм управління ризиками сталого розвитку аграрного сектору економіки. Економіка та суспільство, (48). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-62>
12. Кушнір С. О. Аналіз ризиків аграрного сектору України та методів запобігання і протидії. Науковий економічний журнал «Інтелект ХХІ». 2018. № 1. С. 248-252. URL: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2018/2018_1/55.pdf.
13. Русан В. М., Жураковська Л. А. Аграрний сектор України у 2023 році: складники стійкості, проблеми та перспективні завдання. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-02/az_agrosektor_15022024.pdf
14. Гуменюк Я. М. Аграрний експорт України: аналіз та стратегічне планування / ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО. Випуск # 53. – 2023. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2712/2626>
15. Агропромисловий комплекс України, огляд ніші та реалії сьогодення. [Електронний ресурс]. URL: <https://blog.youcontrol.market/aghropromislovii-komplieks-ukrayini-oghliad-nishi-ta-rieliyi-soghodiennia/>
16. Харченко Ю. А., Волкорез К. В. Дослідження ймовірності банкрутства підприємства. Економічний простір. 2016. № 111. С. 208-218. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2016_111_21

17. Кулик К.О. Оцінка причин кризи та сильних і слабких сторін сільськогосподарських підприємств // Науковий вісник Херсонського державного університету. - Випуск 12. Частина 2. 2015. - Режим доступу: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_12/71.pdf
18. Ільченко Т.В. Роль SWOT-аналізу в обґрунтуванні перспектив розвитку аграрного підприємства // Причорноморські економічні студії. - Випуск 23. 2017. - Режим доступу: <https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/222/1/1.pdf>
19. І.О. Горго Концепція формування системи управління ризиками на підприємстві // Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики, 2018, № 11. -- Режим доступу: <http://efm.vsau.org/storage/articles/February2020/uDmPvP0u0BbTw63R53ED.pdf>
20. В. Лисенко Корпоративна стратегія управління ризиками в агробізнесі // Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal. - Vol. 3, No. 4, 2017. - Режим доступу: <https://www.researchgate.net/publication>
21. О. П. Радченко, Д. С. Казак Використання кореляційно-регресивного аналізу в управлінні зед підприємства. // [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2018.12.108>
22. А. Д. Діброва, Л. В. Діброва, М. С. Клименко Формування системи управління ризиками аграрних підприємств // ACTUAL PROBLEMS OF ECONOMICS, # 7 (277), 2024. - Режим доступу: https://eco-science.net/wp-content/uploads/2024/07/7.24._topic_Anatoliy-Dibrova-Larysa-Dibrova-Maxym-Klymenko-188-202.pdf
23. Суворова, С., & Чумаков, К. (2024). Використання кореляційно-регресійного аналізу в системі маркетингу підприємства. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 332(4), 366-372. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-332-56>

24. Волчек Р.М., Коляда А.Л., Коверда А.В. Аналітичне забезпечення прийняття управлінських рішень: Навчальний посібник – Одеса: ОНЕУ, 2016 – 105 с. - Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/>
25. Цвігун Т.В. Механізм управління ризиками в системі управління підприємством [Електронний ресурс] / Т.В. Цвігун // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2014. – С. 9–13. – Режим доступу: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/23-2-2017/4.pdf>
26. Семенова К.Д. Ризики діяльності промислових підприємств: інтегральне оцінювання: монографія / К.Д. Семенова, К.І. Тарасова. – Одеса: ФОП Гуляєва В.М., 2017. – 234 с.- Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/>
27. Азаренкова Г.М. Аналіз моделювання і управління ризиком (в схемах та прикладах) / Г. М. Лазаренкова. - "Новий світ - 2000", 2021. - 240 с.
28. Артимонова І.В. Класифікація чинників і видів господарських ризиків аграрних підприємств. Економіка та управління АПК. 2012. № 7(93). — С. 20—25. - Режим доступу: <https://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/2621>
29. Винниченко Н.В. Стратегічний аналіз розвитку сільськогосподарських підприємств / Н.В. Винниченко // Інтернаука. – 2017. – № 1 (23). – С. 37–38. - Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe
30. Литвинов А. І. Управління ризиками та страхування в системі відтворення і сталого розвитку сільськогосподарського підприємства. Фінансовий простір. 2015. № 4. С. 159–164. - Режим доступу: <http://fp.lnu.edu.ua/index.php/fp/article/view/442>
31. Кириченко Н.В., Алещенко Л.О. Методичні основи формування системи ризик менеджменту аграрних підприємств. Агросвіт. 2021. №9-10. С. 46-52. - Режим доступу: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=3435&i=6>

32. Стецюк П. А. Модернізація механізмів фінансового забезпечення аграрного виробництва. Облік і фінанси. 2016. № 1. С. 132–136. - Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FULLA=&2_S21STR=Oif_apk_2016_1_19
33. Лук'янова В. В. Діагностика ризику діяльності підприємства: монографія / В.В. Лук'янова. – Хмельницький: ПП Ковальський В.В., 2017. – 312с.
34. Бойко В. О., Стрельченко О. В., Бойко Л. О. Теоретичні та практичні аспекти агрострахування як інструмент управління ризиками.// [Електронне видання]. Режим доступу: https://eujem.cz/wp-content/uploads/2018/eujem_2018_4_3/09.pdf
35. Євтушенко Г. В. Особливості управління ризиками в аграрному секторі економіки// [Електронне видання]. Режим доступу: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2016/17-2016/12.pdf>